

podyně. Jeho domácí zázemí mu přidá na vážnosti. Je zvláštní, že vzorná hospodyně šije také na výdělek. Vědomí jistoty a zabezpečení pro budoucnost pochází z důvěry v Boží péči, která neselže (sr Mt 6,19—34). Správná hospodyně dovede poučit svou čeládku. Sluší jí přitom vlídnost, nikoli tvrdá přísnost, vhodná pro hospodáře (sr 29,19 aj.).

Podle celé souvislosti se hospodyně zdržuje ponejvíce doma. Může tedy dohlížet na práci celé čeládky. Nejí sama ani nedává jíst druhým 'chléb lenosti' (= zadarmo).

^{28—31} Manžel i děti budou umět ocenit dobré hospodaření, které jim zajistilo klidný a spokojený život.

Závěr zrcadla hospodyně: Proti obdivu k pomíjivé kráse a milostným půvabům je zde výslovně zdůrazněn správný životní postoj. Dobrá hospodyně se také sama podílí na užívání výsledků své práce. Její dobré vlastnosti a dílo dojdou veřejného uznání a chvály. I když si tedy žena hledí především domácnosti, nakonec její dílo má také veřejný dosah. Rodina je základním kamenem společnosti.

KAZATEL

ÚVOD

KNIHA KAZATEL patří v hebrejském kánonu též do třetí, nejmladší části, které se říká Spisy (k'túbím). V nich pak je zařazena mezi pětici knih, zvaných 'sváteční svitky' (m^egillót): Píseň, Rút, Pláč, Kazatel, Ester. Jsou seřazeny podle hlavních svátků roku počínajíc jarní rovnodenností. Při nich byly čteny: Píseň o velikonocích (pēsach), Rút o svátcích týdnů, letnicích (šabu'ót), Pláč při památce zničení jeruzalémského chrámu, 9. den měsíce áb (v srpnu), Kazatel o svátcích stánků (sukkót) na podzim a Ester o svátcích losů (púrím) na konci zimy. Slavnost stánků (Lv 23,34—36.39—43 Dt 16,13—15), trvající osm dní, byla radostným závěrem sklizně (zejména vína) a díkůvzdáním za ni. Vedle toho se časem stala též radostně vděčnou připomínkou Boží péče o lid bydlící ve stanech na cestě pouští z Egypta do země zaslíbené (sr Neh 8,13—18 J 7,2.14.37). Poselství knihy mocně připomíná poutnictví Božeho lidu a pomíjivost člověka na zemi.

Slovník i větná skladba ukazují k pozdní době vzniku knihy. Někteří badatelé se dokonce domnívají, že autor knihy sice psal hebrejsky, ale myslel aramejsky (Margoliouth), anebo že kniha byla nejdříve napsána aramejsky a pak teprve přeložena do hebrejštiny (Zimmermann). Proti tomu mluví ovšem skutečnost, že hebrejštiny rázu knihy Kazatel byla řečí kumránského společenství ve 2. st. př. Kr. (Muilenburg, podle Hertzberga, 29). Z té doby se tam zachoval i zlomek knihy Kazatel (ve čtvrté jeskyni, 4Q). Proto se obecně soudí, že kniha vznikla nejspíše ve 3. st. př. Kr. Za místo vzniku pokládají někteří Alexandrii pro egyptský kolorit výroků a ráz mudrosloví. Avšak důraz na sídlo svatyně (Jeruzalém, 4,17 [= 5,1 K]) a zřejmé připomínky palestinského způsobu života (rolnictví k.11 a 12) mluví spíše pro Palestinu (Haller, 48).

O poslání knihy se mínění různí. Nežídka se v ní spatřuje jen 'velepíseň skepse' (básník H. Heine). Hieronymus v ní hledá radu k útěku z porušeného světa. Luther učí vidět v ní návod k pravému užívání světa a dobré zrcadlo podané zvláště knížatům. Měl ji rád i Kierkegaard, snad pro její učení o člověku: Před svým Stvořitelem a Pánem všeho je člověk jen prchavý ranní opar (H. heḇel = pomíjivost; 37× v celé knize, sr Jk 4,14: život je pára). Kniha však nehájí a nehlásá fatalismus, osudovost, nevyjadřuje beznadějný pesimismus, ale střízlivý realismus víry, zápasící o pravou jistotu života. Ohlašuje pomíjivost a z hlediska věčnosti nicotnost všeho, co člověk má i co je, aby nebylo povýšeno to, co je služebné, na hodnoty věčné. Učí nalézat jediný pevný základ života v Bohu, oslavuje a chválí naprostou Boží svrchovanost a slouží tak člověku k nalezení počátku moudrosti (Kaz 12,13n). Plným právem ji tedy synagóga zařadila jako bohoslužebnou četbu na předělu roků, kdy při pohledu nazpět si člověk uvědomuje pomíjivost svého snažení a chápe, že trvalou hodnotu má jen to, k čemu se přiznává sám věčný Bůh.

1. PROLOG

a) Nadpis knihy

1,1

1

^a Slova Kazatele, syna Davidova, krále^a v Jeruzalémě.

^a + Izraelského, O' (sr v.12).

[1] v.12

Nadpis přiřazuje knihu Kazatel bezprostředně ke knize Přísloví (sr Př 1,1). Jejím autoru je v ní připsáno i 'množství přísloví' (m^ešālīm Kaz 12,9, sr Př 1,1 10,1; 1Kr 5,12 [= 4,32 K]). Rozdíl je v tom, že v celé knize není užito jména Hospodin a pisatelovo jméno je zahaleno do participia ženského rodu qōḥeḷeṭ, doslovně Svolavatelka, shromažďovatelka. Septuaginta překládá maskulinem *ekklésiastés*; vychází přitom z řecké-

ho překladu hebr. qāḥāl > *ekklésia* = církev, Vulgáta přejímá titul řecký, který Hieronymus převádí do latiny jako *concionator* (< *concieo* = shromáždit, svolat). Hebrejské participium feminina se dnes vysvětluje tím, že vyjadřuje i stálý úřad a povolání a že tedy výraz qōḥeḷeṭ označoval muže, který shromáždění vedl. (Sr *sōḡeret* vlastně = písař, v Ezd 2,55 Neh 7,57 jako vlastní jméno, nebo *pōḡeret*, v Ezd 2,57 Neh 7,59 jako vlastní jméno). Výraz qōḥeḷeṭ vyskytuje se 7×, jen v této knize, většinou bez členu (1,1n.12 7,27 12,9n), jednou se členem (12,8). Dřívější teologové chápali toto nezvyklé femininum jako náznak toho, že tu ústy Kazatelovými mluví Boží moudrost (sr Kv).

Krycí jméno je blíže určeno označením: *syn Davidův*, král v Jeruzalémě nebo král nad Izraelem v Jeruzalémě (1,12). Může být míněn jedině Šalomoun. Mudřec, který tuto knihu sepsal, nechce být pokládán za krále Šalomouna, touží však, aby mu věhlas Šalomounův zjednal sluch i úctu. Starověk v takovém anonymním připisování děl slavným osobnostem neviděl podvrh. Nepřímé označení 'syn Davidův', které později v poexilní době stále více nabývalo významu mesiášského titulu, chce zřejmě zdůraznit, že základní zvěstí knihy je náděje a jistota zakotvená v Bohu uprostřed všech časných nejistot a proměn.

b) Námět knihy

1,2

^{2b} Pomíjivost, samá pomíjivost^b, řekl Kazatel,
^b pomíjivost, samá pomíjivost^b, všechno pomíjí^c.

^{b-b} Marnost nad marnostmi, K podle O' (*mataiotés*...) a V (*vanitas*). Podobně v celé knize. — ^c (je) marnost, K.

[2] Kaz 12,8 : Ž 39,6 144,4 Ř 8,20

Pětkrát opakovaný výraz 'pomíjivost', hebrejsky *heḇel* (*mataiotés*, O', *vanitas*, V, marnost, K) obsahuje hlavní motiv celé knihy. V hebrejštině znamená závan větru, nebo opar či lehkou mlhu. Proto se jím ve SZ označuje vše, co má v sobě

nestálost, prchavost, pomíjivost a co je tedy chvilkové, až bezcenné a nicotné. Tak se objeví hned na začátku bible v podobě jména druhorozeného syna Adamova (Abel = *Hebel*, H., Gn 4,2), jinde se jím označuje pomíjející pokladů (Př 21,6) nebo krásy ženy (31,30), člověka (Ž 39,6 144,4) a jeho myšlení (94,11). A často jsou tímto slovem označeny modly a modloslužba (Dt 32,21 2Kr 17,15 Jr 2,5 8,19 10,3 Jon 2,9 aj.). Výrok o prchavosti a nicotnosti všeho není však výkřik beznaděje a škarohlídství, nýbrž realistický pohled bible na člověka a stvoření vůbec: prach ze země (Gn 2,6) do prachu se vrací (3,19). Jeho život je jako stín (Ž 39,7) a pára (Jk 4,14). Všecko jsoucno bylo vyvoláno z nicoty stvořitelem Slovem a samo o sobě zase do nicoty padá, jak jen mu Bůh vezme podstatu života (Ž 104,29). Bez toho, který je První i Poslední, nestvořený a věčný, končí i všecko lidské stvoření v nicotě. Smysl zdejšího žití a lopocením najde člověk jen ve svém Stvořiteli a Otci (sr Kaz 12,1.13n).

Obrat 'pomíjivost, samá pomíjivost' (dosl. 'pomíjivost pomíjivosti') je v hebrejštině běžné stupňování. Podobně se říká 'nebesa nebes' (Dt 10,14 1Kr 8,27 aj., sr název knihy 'Píseň písní' pro Velepíseň).

c) Věčný koloběh 1,3—11

- ³ Jaký užitek má člověk z veškerého svého pachtění, z toho, jak se pod sluncem pachtí?
- ⁴ Pokolení odchází, pokolení přichází, ale země stále trvá.
- ⁵ Slunce vychází, slunce zapadá a dychtivě tihne k místu, odkud opět vzejde.
- ⁶ Vítr ^d spěje k jihu, stáčí se k severu ^d, točí se, točí, spěje dál, až se zas oklikou vrátí.
- ⁷ Všechny řeky spějí do moře, a moře se nepřeplní; do místa, z něhož vytékají,

- se zase vracejí k novému koloběhu.
- ⁸ Všechny věci jsou tak únavné, že se to ani nedá vypovědět; nenasytí se oko viděním, nenaplní se ucho slyšením.
 - ⁹ Co se dalo, bude se dít zase, a co se dělalo, bude se znovu dělat; pod sluncem není nic nového.
 - ¹⁰ Je něco, o čem lze říci: Hleď, to je cosi nového? I to bylo v dávných dobách, které byly před námi.
 - ¹¹ Nelze podržet v paměti věci minulé; a ani budoucí, které nastanou, nezůstanou v paměti těch, kteří budou potom.

d-d vztahuje O' ještě na slunce (v.5).

(3) Kaz 2,22 :3,9 (4) Ž 90,3; :Ž 104,5 119,90 (5) :Ž 19,7 (6) :J 3,8 (7) :Jb 38,10 Ž 104,8n (8) Př 27,20

Slovem 'užitek' překládá se hebrejský výraz *jitrón*. Je-li to termín přejatý z kupecké mluvy (tak Gordis), šlo by o obvyklé hodnocení práce a života: Co z toho člověk má? (sr 3,9). Také druhý hlavní termín verše ('-m-l) je pro knihu typický (34× v různých tvarech). Vyjadřuje *pachtění*, lopotu, dřinu (Dt 26,7), útrapy (Gn 41,51), bídu (Sd 10,16) a různé těžkosti (Iz 10,1), tedy trpký úděl člověka na zemi (Ž 90,10). Vazba 'pod sluncem' (29×) přichází jen v této knize. Jest obměnou jinde běžného obratu 'pod nebem' (Kaz 1,13 2,3 3,1) a zahrnuje celý svět, celou zemi, na niž slunce svítí a kterou člověk obývá.

⁴ Člověk dostal zemi jako dobrý dar (Ž 115,16). Má ji obdělávat, naplnit a opanovat (Gn 1,28). Ale tento vladař je oproti zemi náramně pomíjivý. Přichází a odchází generace za generací, zatím co *země trvá* od nepaměti a do nedohledna. Člověk, ustanovený pán země, má ve srovnání s ní jen jepičí život. Má tento koloběh lidského rodu smysl? Pisatel jako by přejímal staroorientální pojetí věčného koloběhu bez počátku a konce, bez hříchu, soudu i milosti, stálé vznikání a zanikání, opakování do nedozírna.

⁵ Podobný *koloběh* je tu i u tří přírodních mocností: slunce, větru a vody. Spolu se zemí odpovídají čtyřem živlům

(země, oheň, vzduch a voda). Nejlépe je vidět koloběh u slunce podle tehdejší geocentrické představy. Výkonává pravidelnou, přímou dráhu jako živá bytost. Žalmista přirovnává jeho východ k vycházení ženicha z komnaty a jeho běh k běhu junáka (Ž 19,6). Návrat ze západu na východ si starověký Orient vysvětloval mýtem o noční cestě přes podzemní moře člunem. Místem, k němuž dychtivě táhne, je míněna komnata nočního odpočinku.

⁶ K povaze větru patří točení, pohyb v kruhu. Zatímco slunce vychází a zapadá na jistých místech a běží po přímé a určené dráze, vítr je zcela nevypočítatelný. Hned vane na jih, hned zas k severu, pak se opět obrací. Nelze v něm nalézt žádný řád. A tato jakoby libovolná a lidmi neurčitelná povaha větru je pozadím Kristova příměru: „Vítr vane kam chce, jeho zvuk slyšíš, ale nevíš, odkud přichází a kam jde“ (J 3,8). Podobně svrchovaný je Boží Duch.

⁷ Skutečnost, že se moře ani všemi řekami nepřeplní, vysvětloval si i dávný orientálec ustavičným koloběhem vody. Předpokládal návrat vody podzemním nebo nadoblačným oceánem (sr vk Gn 1,7 7,11).

⁸ V.8 připouští dvojí překlad i výklad: a) Všecky ty věci jsou únavné (nebo: nesnadné), rozumí se věci, o kterých se před tím vypovídalo. b) Místo 'věci' lze přeložit 'slova': Všecka ta slova (t. mluvení) unavují, neboť se jimi stejně nevyjádří jádro věci. Zastánci tohoto druhého pojetí (Hertzberg, Galling, Gordis, Lamparter) tvrdí, že prý se více hodí k druhé části verše a že množné číslo výrazu *dābār* (= slovo nebo věc) se v knize Kazatel užívá napořád ve smyslu 'slova' ne 'věci'. Jen v jednotném čísle se střídá obojí význam 'slovo' i 'věc'. Dovolávají se i hebraisty Perlesa, který překládá: Všecka slova selhávají, nejsou s to vystihnout a tím zvládnout svět, vše obsáhnout a uvést v řád. Jiní překladatelé se však drží tradičního tlumočení: věci. Míní se všecko dění na zemi, v dějinách i v přírodě.

^{9a} Tvrzení, že *nic není nového* na zemi v přírodním dění ani v lidské činnosti, zdánlivě odporuje starozákonnímu myšlení (sr Nu 16,30 Iz 43,19 65,17 Jr 31,22 aj.). Pisatel se však dovolává běžné lidské zkušenosti, která nevnímá Boží slitování 'nové každého jitra' (Pl 3,23). Co je před očima, to se ovšem opakuje a vrací v dějinách jako v přírodě. Ačkoli vznikají nové druhy a odrůdy v říši květeny i zvířeny, ačkoli člověk vynalézá a vyrábí stroje, o jakých se před lety nikomu

ani nesnilo, v rození a umírání, v lásce a nenávisti, v míru a válce není pod sluncem nic nového.

^{11a} Minulost a budoucnost, jež nevstoupí do lidské paměti ani do vzpomínek, je možno chápat nejen jako začátek stvoření a eschatologickou budoucnost Božího království, ale i jako běžný život, ve kterém člověk prožívá vyměřenou chvíli, umírá a vzpomínka na něho zaniká. Určité události je možné připomínat slovy anebo viditelným pomníkem. Jestliže připomínány nejsou, jako by neexistovaly. Co bylo i co bude, ztrácí se tedy v koloběhu a v *zapomenutí*; připomíná říši ticha, jíž jako by se podobal tento život plný plahočení.

2. KAZATELOVO SEBEZPYTOVÁNÍ

a) Hledání moudrosti

1,12—18

¹² Já Kazatel, jsem byl králem nad Izraelem v Jeruzalémě.
^{13e} Předsevzal jsem si^e, že moudře propátrám a prozkoumám vše, co se pod nebem^f děje.

Úmornou lopotu uložil Bůh
lidským synům, a tak se lopotí.

¹⁴ Viděl jsem všechno,
co se pod sluncem děje,
a hle, to vše je pomíjivost a^g honba za větrem^g.

¹⁵ Co je pokřivené^h, nelze napřímit,
a čeho se nedostáváⁱ, nelze spočítat.

¹⁶ Rozmlouval jsem se svým srdcem:
Hle, nabyl jsem větší a hojnější moudrosti
než ti všichni, kdo byli v Jeruzalémě^j přede mnou,
mé srdce nabylo mnoho moudrosti a vědění.

^{17e} Předsevzal jsem si^e, že poznám^k moudrost,
poznám i ztřeštěnost a pomatenost^k.
Poznal jsem však, že i to je^g honička za větrem^g,

¹⁸ neboť kde je mnoho moudrosti, je i mnoho hoře^l,
a čím víc vědění, tím víc bolesti.

e-e dosl. přiložil (dal) jsem své srdce k (v.13.17 aj.). — ^fsluncem, P T V (< šemeš místo šamajim, H.). — g-g trápení ducha, K < O' V (v.14.17 aj.). — h o lidech, V (sr v.15b). — i hlupáky, V. — i tak O' P T V (sr 2,7); dosl. nad Jeruzalémem. — k-k moudrost a poznání, podobenství a umění, O'; moudrost a učení i omyly a hloupost, V. — l poznání, O'.

(12) v.1 (13) : Kaz 3,10 Gn 3,19 (14) Kaz 2,11.17.26 4,4 6,9
(15) Kaz 7,13 (16) : 1Kr 3,12 5,10 (= 4,30 K) 10,7.23; Kaz 2,9
(17) Kaz 2,12 7,25

¹² Pisatel knihy znovu představuje hlavní postavu a klade důraz na její královskou hodnost. Král totiž představoval vtěle- nou moudrost. Šalomoun pak byl jejím typem (1Kr 3,28 5,14 [= 4,34 K]).

Někteří vykladači se pozastavují nad slovesným stavem (byl jsem = *hājiti*, H.) a ptají se, zda Šalomoun králem 'byl' a být snad přestal, o čem bible neví (1Kr 11,42). Avšak je legenda, že byl pro své hříchy zbaven trůnu a kajícícky musel putovat zemí, než směl opět na trůn dosednout.

Na rozdíl od úvodní věty (1,1) přidává tu podání jméno lidu, jemuž vládl: Izrael. Je to vyznavačské jméno, připomínající Jákoba po jeho vítězném zápasu (sr vk Gn 32,29 [= 28 K]). Označuje lid postavený do boje, v němž ob stojí jen kvůli Bohu, který za svůj lid bojuje (Ex 14,14). Smyslem Božího boje je pokoj symbolizovaný zde Městem pokoje — Jeruzalémem.

^{13a} Nejprve si Kazatel určuje úkol: přezkoumat a zhodnotit vše, co bylo kdy na zemi vykonáno, rozumí se vykonáno lidmi. Toto úsilí by se dnes pokládalo za vrchol lidské činnosti, ale Kazatel je nazývá 'úmornou lopotou', kterou Bůh člověku uložil. Poprvé je zmíněn Bůh, a to obecným označením (*'lohim*). Nikde v této knize není jmenován 'Hospodin'.

¹⁵ Zcela bez hodnoty jsou činy zlé, jež nelze napravit. Pokřivení (H. *'v-h*) přisuzuje SZ srdci (Př 12,8) a cestám člověka, který zapomene na Hospodina (Jr 3,21). V Palestině se prý dosud říká: Psi ohon zůstane křivý (zahnutý), i když psa biješ, jak chceš. Může ovšem být za tím i vědomí o nenapravitelnosti pošetilce a hlupáka (Př 27,22), před nímž je lépe mlčet (Mt 7,6) anebo mu odpovídat na jeho úrovni (Př 26,5). Co chybí (H. *ch-s-r*), nedá se spočítat (např. chléb, 2S 3,29; peníze, 2Kr 12,11). Snad jde o přísloví podobné našemu: Kde nic není, ani smrt nebere.

Aby pisatel vyjádřil nesmyslnost naznačeného počínání užívá ve v.14 poprvé obrazu o honbě za větrem (*rú'út rú'ach*). Lapání větru do dlaní a honba za ním jsou stejně nesmyslné jako opatrování a pasení větru (i tak se dá přeložit hebrejské *r-'h*); sr úsloví o pytlí blech nebo pohádku o pasení zajíců. Reformační překlady odvozují patrně podle Vulgáty první slovo od *r-''* > trápení (ducha, K; v hebrejštině duch i vítr = *rú'ach*).

¹⁶⁻¹⁸ V samomluvě připomíná pisatel vlastní zkušenost Šalomounovu: Byl obdarován moudrostí nad všechny dávné jeruzalémské krále a mudrce, např. Malkí-sedeka (Gn 14,18nn). Moudrostí rozumí se schopnost rozeznat dobré od zlého a podle toho rozhodovat, např. při soudu (1Kr 3,9.28). Biblické podání k ní ovšem u Šalomouna počítá i znalost přírody, kterou spojuje bezprostředně s jeho dílem poetickým (1Kr 5,10—13 [= 4,30—33 K]).

Jako protějšek moudrosti staví pisatel ztřeštěnost a pomatenost. První termín vyjadřuje bláznivé počínání sebejistých (Ž 5,6 75,5) a bludařů (Iz 44,25 Jb 12,17) i modlářů (Jr 50,38). Druhý termín označuje ztrátu soudnosti (1S 13,13), jaká postihla i Davida, takže zhrěšil (2S 24,10).

Ač je tedy naprostý rozdíl mezi moudrostí a pošetilostí, došel Šalomoun k závěru, že toto rozpoznaní nepřináší člověku blaženost. Čím více vědění, tím více bolesti, čím hlubší poznání, tím větší utrpení. Čím více kdo ví, tím víc poznává, jak málo ví (Sókrates: Víím, že nic nevím).

b) Hledání blaženosti

2,1—11

2

¹ Řekl jsem si v srdci:

Nuže, teď to zkusím s radovánkami,
a pomějí^a se dobře.

A hle, také to je pomíjivost!

² O smíchu jsem řekl: Je to ztřeštěnost,
o radosti pak: Co to provádíš?

³ Usmyslil jsem si,

že své tělo osvěžím vínem,

ačkoli mé srdce tíhne k moudrosti,
a že se chopím té pomatenosti,
dokud nezjistím, co dobrého pod nebem^b mají lidští
synové z toho,
co konají ve vyměřených dnech svého života.

⁴ Podnikal jsem velkolepá díla,
postavil jsem si domy,
vysázal vinice,

⁵ založil si zahrady a sady
a v nich vysadil kdejaké ovocné stromoví,

⁶ zřídil jsem si i vodní nádrže
pro zavlažování lesních porostů.

⁷ Nakoupil jsem si^c otroků a otrokyň
a měl jsem i doma narozenou čeleď,
stád skotu a bravu jsem měl víc než všichni,
kdo byli v Jeruzalémě přede mnou.

⁸ Nahromadil jsem si také stříbro a zlato
a zabral i vlastnictví králů a krajin;
opatřil jsem si zpěváky a zpěvačky
i rozkoše synů lidských, milostnice^d.

⁹ Stal jsem se velikým a předčil jsem všechny,
kteří byli v Jeruzalémě přede mnou;
nadto při mně stála má moudrost.

¹⁰ V ničem, co si žádaly mé oči,
jsem jim nebránil,

svému srdci jsem neodepřel žádnou radost
a mé srdce se radovalo ze všeho, za čím jsem se
pachtil,

a to byl můj podíl ze všeho mého pachtění.

¹¹ I pohlédl jsem na všechno, co bylo mýma rukama
vykonáno,

na své klopotné pachtění,
a hle, všechno je pomíjivost a^e honba za větrem^e;
a žádný užitek z toho pod sluncem není.

^a ~ V; :: 2.os., H. (osloveno srdce). — ^b pod sluncem, O' P V. —
^c tak P. — ^d tak dnes většinou < šiddá vešiddót, H.; čišníka a vinné
konvice, O' (podle jiných: a čišnice); konvice a číše k podávání vína,
V; potrubí vedoucí teplou i studenou vodu, T; nástroje muzické roz-
ličné, K. — ^e ^e (v.11.17.26) sr k. 1 p. 8-9

{2} : Kaz 7,6 Př 14,13 {3} : Kaz 1,17 :: Př 31,4 {8} : 1Kr 9,28
10,10n {9} 1Kr 10,23 Kaz 1,16 {10} : Kaz 3,22 5,18 (= 19 K)

¹⁻³ Kazatel nenašel naplnění života v množství vědomostí
ani v hloubce poznání. Rozhodl se tedy objevit je v radován-
kách. Výraz pro 'radost' označuje veselí hlasité, hlučné, jaké
bývá při slavnostech. O dobrou je tu řeč ve významu štěstí
a blahobytu, dostatku příjemných věcí. V podstatě jde o vše,
co se líbí a je příjemné smyslům, zraku (Gn 6,2), chuti (Gn 3,6)
i čichu (Iz 39,2). V takových zážitcích však Kazatel shledal
jen pomíjivou bezcennost. Smích mu je 'ztrěštěností' (sr 1,17),
a radost bláhovostí. To je již jeho konečné hodnocení, třebaže
uvedené hned na začátku. Kazatel jako vyzvědač (H. *t-v-r*
zde = usmyslil jsem si, dosl. vyšpehoval jsem; sr Nu 13,2.16n
[= 3.17n K]) Kaz 7,25] se vydá prozkoumat neznámé oblasti:
Okusí, jak víno rozveseluje srdce (Ž 104,15) a jak umí zbavovat
člověka masek. Nechce ovšem opojení propadnout. Moudrost
má nadále zůstat vůdkyní jeho nitra (H. *n-h-g* = hnát, vést,
zde: přiklonit se; sr Ex 3,1 2Pa 25,11). Chce vyzkoušet, co je
dobré (1Te 5,21).

⁴⁻⁶ Nad tyto pochybné a jepičí zkušenosti postavil však
král slávu budovatelské a umělecké práce. Zdárné, čisté dílo
rozhoduje o ceně života. K vznešenosti panovnického rodu
patřilo stavět nádherná sídla. 'Domy' nutno rozumět obytné
paláce (1Kr 7 sr Jr 22,13nn), sloužící k pohodlí urozených
a k reprezentaci. Královské 'zahrady' (2Kr 25,4 Jr 52,7 Neh
3,15) jsou v hebrejštině označeny tímž výrazem jako zahrada
v Edenu (H. *gan*, Gn 2,8) a spolu s nimi jsou perským slovem
jmenovány lesy (*pardes* > *paradeisos*, O' > ráj; sr Neh 2,8).
Jimi je možno rozumět umělé parky se vzácnými a cizokraj-
nými stromy. Člověk usiluje zříditi si na zemi ráj skvostnými,
stinnými, ruchu a shonu vzdálenými oázami. Vodní nádrže
patří na východě k nezbytnostem zahrad. Jsou to ne tak 'ryb-
níky' (K) jako spíše zavlažovací reservoáry. Že jich bylo víc,
dokládá prorok Izaiáš (7,3: hořejší, 22,9: dolní, 11: starý).

⁷⁻¹¹ Po vyličení budovatelského králova díla vypočítává
Kazatel bohatství Šalomounova dvora. Patří k němu předně
služebnictvo a dobytek (pospolu i v Ex 20,17). Stříbra, bylo
v čase Šalomounově tolik, že se příliš necenilo (sr 1Kr 10,21).
Všecko vzácné bylo zhotoveno ze zlata. Poklady, které na-
shromáždil, se připisují nejen obchodu a darům (1Kr 10,22.25),
ale i rozšíření říše a podrobení sousedních králů a krajin Davi-
dem (2S 8) a porobením domorodého obyvatelstva Šalomounem
(1Kr 9,20n). A nemůže chybět právě u Šalomouna ani vybavení

početným harémem (1Kr 11,3 :: Dt 17,17). Hudba a zpěv patří k potěšení králů neméně než milostnice, odalisky.

Nejistý je překlad závěru v.8: *šiddā vešiddōt*. Tato vazba přichází totiž jenom na tomto místě a mínění o ní se různí: Kraličtí v souhlase s anglickým a Lutherovým překladem v ní vidí 'nástroje muzické rozličné', kdežto Septuaginta a Vulgáta v ní hledají 'vinné džbány a poháry'. Dnešní vykladači myslí spíše na Šalomounův harém, kterým na sebe přivolał soud (1Kr 11), a poukazují na souvislost mezi výrazy *šiddā* a *šad* (ženský prs), případně akkadským *šudadu* (milovat), arab. *sajjidatun* (paní, velitelka) nebo španělsko-arab. *sitt* (kuběna) a ugarit. *št* (paní). Jde tedy patrně o odalisky či milostnice. Spojení sg a pl téhož slova naznačuje množství. I Kraličtí to v poznámce připouštějí: „což rozličně vykládají až i na zajatou a zajaté, t. ženského pokolení krásnější vybrané, vedle dovolení zákona, 5. Mojž. 21,11; čehož příklad Soud. 5,30“ (Kv).

Celým tímto výčtem dvorského přepychu jako by chtěl Kazatel říci: Ochutnal jsem nad jiné mocné a bohaté všeho, co člověk ochutnat může. Popásl jsem oči na krásách světa a dopřál svému srdci i tělu všech potěšení. Ale když jsem zhodnotil své úsilí o radostný a naplněný život, shledal jsem pomíjivou nicotnost v tom ve všem. Ani blahobyť a jemné rozkoše ducha nenasytí lidské srdce. Nadbytek všech dobrot není zárukou štěstí. Ráj si nelze vytvořit. Pravá radost se nedá koupit ani jinak získat. Je darem božského Dárce, od něhož jsou i dobré dary přírody. Všechno přijímat ze štědré ruky dobrotivého Boha, radostně a vděčně, to dává smysl i lidské lopotě (v.24).

c) Týž úděl všech 2,12—17

¹²I pohlédl jsem a viděl moudrost
i ztřeštěnost a pomatenost.
Jaký člověk ^g nastoupí po králi ^f,
jehož si ustanovili předtím ^g?

¹³Shledal jsem, že moudrost nese více užitku než
pomatenost,
jako světlo dává větší užitek než tma.

- ¹⁴ Moudrý má v hlavě oči,
kdežto hlupák chodí ve tmě.
Avšak i to jsem poznal,
že týž úděl potká oba dva.
- ¹⁵ V srdci jsem si řekl:
Co potkává hlupáka, potká i mne.
Nač jsem tedy byl tak nadmíru moudrý?
A v srdci jsem usoudil, že i to je pomíjivost. ^h
- ¹⁶ Vždyť po moudrém ani po hlupákovi
nezůstane památka navěky;
všechno, co bylo, bude v příštích dnech zapomenuto.
Moudrý umírá stejně jako hlupák.
- ¹⁷ Pojal jsem nenávisť k životu,
zošklivilo se mi, co se pod sluncem děje.
To vše je pomíjivost a ^e honba za větrem ^e.

^{f-f} bude následovat rady, O'. — ^{g-g} aby mohl následovat krále, svého učinitele? V. — ^h + neboť nadbytečně mluví blázen, O'.

(12) : Kaz 1,17 7,25 (14) : Př 17,24 Kaz 8,1; Ž 49,11 Kaz 9,2n

¹²ⁿ Kazatel se vrací k otázce rozdílnosti moudrosti a pošetilosti (sr 1,17), aby si ověřil vlastní životní zkušenosti, jak moudrost předčí hlupáctví. Odpověď bude jednoznačná. Prvním protikladem moudrosti je druh opilosti, jakým opájel Babel pronárody (H. *h-l-l*, ztřeštěnost, Jr 51,7), druhým pak bláznovství, jakého se dopustil David, když dal sčítat lid (H. *s-k-l*, pomatenost, 2S 24,10). Rozdíl je naprostý asi jako mezi dnem a nocí (Gn 1,5). K noci patří dílo temnoty, zášť a zrada (sr 1K 11,23), ke dni pak činy světla, práce a služba (J 9,4).

Překlad druhé části verše 12. je nesnadný. Tápou i reformační překlady. Kraličtí ji dávají do závorky: „Nebo co by člověk (spravil), chtěje následovati krále? To, co již (jiní) spravili.“ A v poznámce vykládají: „Jakoby řekl: nemůže prostý člověk tak mnohých věcí zkusiti a zvěděti jako já král, který zvláštní i moudrostí i zbožím a velikou mocí od Boha obdařen jsem.“ Z téže tradice vychází starý anglický překlad: „Neboť co (může dělat) člověk, který přichází po králi? (Jen) to, co již bylo uděláno.“ Jinak přeložil Luther: „Neboť kdo ví, jaký to bude člověk, který přijde po králi, kterého si dříve byli vyvolili.“ V poslední revizi zní text: „Nebo co bude dělat člověk, který přijde po králi? To, co už se dávno dělalo.“ (Lr). Pisatel jako by měl na mysli Šalomounova syna, nemoudrého Recha-beama, jenž dal na pošetilou radu mladíků (1Kr 12).

¹⁴ⁿ Výrazy 'úděl' (Kraličtí: příhoda) a 'potkávat' mají v hebrejštině týž kořen (*q-r-h*), který označuje setkání osob (Ex 3,18 Dt 25,18) nebo vše, co člověka potká, ať už v minulosti (Gn 42,29) či v budoucnu (Gn 44,29 Iz 41,22). Někdy je v něm příděch nahodilosti (1S 6,9 Rt 2,3), jako právě v této knize (sr 2,14 9,2.11), kde se však vyskytuje ve spojitosti se smrtí (3,19 9,3). Tak i na tomto místě jde o týž úděl smrti pro hlupáky i pro mudrce. Moudrý člověk žije se zřetelem ke konci věcí i života. Nedbá-li i jepičí potěchy zdejšího životy, měl by mít aspoň konec života slavnější. Tak to vidí i žalmista (Ž 37,37). Často ovšem právě moudří mají nejen život strastiplný, ale i jeho konec nad jiné bědný. Proto apoštol učí křesťany, aby svou naději upnuli k věku příštímému (1K 15,19n). Kazatel se však ptá: Má smysl být moudrý?!

¹⁶ Kazatel problematizuje i obvyklou útěchu, že po moudrém aspoň zůstane pomník pravého života. Jako by odpíral výroku knihy Přísloví o spravedlivém a svévolníku (Př 10,7). Kazatel ví, že je lepší dobré jméno než výborný olej (Kaz 7,1). Ví však také, že mezi lidmi je všechno dočasné, i sláva dobrého jména. Naznačuje, co jednou řekne naplno Prorok nad proroky: „Neradujte se z toho, že se vám podrobují duchové; radujte se, že vaše jména jsou zapsána v nebesích“ (L 10,20).

¹⁷ Výkřik „Pojal jsem k životu nenávisť“ zdá se odporovat všemu, co o životě a vztahu k němu vypovídá biblické svědectví. Život je dobrý Boží dar (Gn 2,7). Je ovocem moudrosti (Př 8,35). Zášť k moudrosti je průvodkyní smrti (Př 8,36). Člověk má nenávidět, co přináší smrt, tj. hřích a lež (Ž 97,10 Př 8,13). Ani Jób se neodvážil užít tak silného výrazu, když mluví o svém životě (Jb 9,21). U Kazatele je ovšem nutno vzít v úvahu, že slovem 'život' zde vlastně označuje to, 'co se pod sluncem děje', tedy i všechnu 'ztrěštěnost a pomatenost'.

d) Nehodný dědic

2,18—23

¹⁸ Pojal jsem v nenávisť všechno své klopotné pachtění pod sluncem, neboť jeho plody zanechám člověku, který bude

po mně. ¹⁹ Kdo ví, bude-li moudrý nebo pomatený, přesto se však zmocní všeho, čeho jsem se při své moudrosti pod sluncem klopotně dopachtil. Také to je pomíjivost. ²⁰ Odvrátil jsem se od toho se srdcem plným zoufalství nad vším svým klopotným pachtěním i pod sluncem.

²¹ Některý člověk se pachtí moudře, dovedně a prospěšně, ale musí svůj podíl předat člověku, který se s tím nepachtí. Také to je pomíjivost a prašpatná věc.

²² Vždyť co má člověk z veškerého svého pachtění, z honičky za žádostmi svého srdce, z toho, jak se pod sluncem pachtí?

²³ Všechny jeho dny jsou samá bolest a jeho lopota je plná hoře; jeho srdce mu nedá spát ani v noci. I to je pomíjivost.

i + a mudrováním, T (sr v.19).

[18] v.21 Ž 39,7 [22] Kaz 1,3 3,9 [23] : Jb 5,7 14,1

¹⁸ⁿ Kazatel doznává nejen odpor k běžnému způsobu života, ale i zklamání z výsledků dřiny, plahočení. Výsledkem námahy bylo sice dílo, nad nímž žasli i cizinci (sr 1Kr 10,4nn); rozčarování má však svůj důvod v nejisté budoucnosti tohoto díla: Může přijít do rukou nezdárného, nehodného dědice. Moudrý by uměl předané statky spravovat, zato poštilec všeho bohatství zneužije. V tom je nesmyslnost plahočení.

²⁰ⁿ K beznaději svádí pohled už na běh života a dějin. Zdá se, že není řád a spravedlnost v tom, když člověk pilný a svědomitý musí zanechat své celoživotní dílo člověku, který si ho ničím nezasloužil.

Podobnou tematikou se zabývá babylónská „Rozmluva pána s otrokem“ a egyptské „Harfeníkovy písně“ (sr Segert, 277nn). Vyznívají naprostou beznadějí. Kazatel však mluví jinak. Naznačuje, že každý lidský pokus vystihnout podstatu života a světa i smysl všeho dění pouhým lidským úsilím končí nutně nezdarem.

²²ⁿ Kazatel se ptá, jaký zisk má člověk ze všeho svého úsilí. Dny pro něho znamenají robotu a bolesti (sr 1,18 Ex 3,7

Iz 53,3n). V noci ho pak pronásleduje múra nespavosti z nepokoje nitra (sr Kaz 5,11 [= 12K] 8,16 :: Ž 3,6 4,9 127,2). Lékem na toto onemocnění je nalézt 'hlubinu bezpečnosti' (Komenský), v níž by člověk dokázal snášet trpělivě těžkosti života i prchavost dnů.

e) Boží dary 2,24—26

²⁴ Není pro člověka dobré jíst a pít
a při svém pachtění se aspoň pomět?
Shledal jsem, že i to je z Boží ruky.

²⁵ Vždyť kdo jí jidal a dopřával si
více než já?

²⁶ Bůh totiž člověku, který je mu milý^k,
dává moudrost a poznání i radost.

Hříšníka však nechá lopotit se,
shánět a hromadit věci,

kteřé nakonec musí předat tomu, kdo se zalíbí Bohu.

Také to je pomíjivost a^e honba za větrem^e.

i-j může jíst a pít bez něho? (= bez Boha), O'. — ^k dosl. dobrý před ním (sr 7,26).

(24) : Kaz 3,12n 5,17 (= 18 K) 8,15 (26) : Jb 27,16n Př 13,22 28,8

²⁴ⁿ Svět přes všechny zmatky a záhady je Boží stvoření. I když člověk tyto záhady nechápe, může jíst a pít s vděčným a veselým srdcem (Dt 8,10) a přijímat pokrm a nápoj z Boží ruky. V dávném Orientě byl i všední stůl bohoslužebnou záležitostí. U rodinného stolu se v Izraeli prožívala dobrotivá štědrost královsky bohatého Dárce, Hospodina.

Překlady a pojetí v.25 se velmi liší. Nejisté jsou dva významy: 1. Potíže působí hebr. sloveso *jāchúš*, jež překládáme 'dopřával si' (H. *ch-v-š*II.). Některé staré reformační překlady odvozují tento tvar od kořene *ch-v-š*I., 'spěchat' (Aa). Ale to nedává dobrý smysl. Jiní je proto vykládají v souvislosti s aram. *ch-š-š*, 'pocitovat' (J) nebo s akad. *ch-š-š* 'být veselý', 'kochat se' (např. L). Septuaginta čte pít (tedy kořen *š-t-h*). Většina novějších překladů rozumí tomuto výrazu jako Kraličtí (sr GB). 2. Předložkový

tvar *mimmənni*, 'než já' (dosl. ode mne, nade mne) nevyskytuje se ve všech hebr. rukopisech. Osm rukopisů (a stejně tak Septuaginta, Pešito aj.) čte *mimmənnū*, bez něho, tj. bez Hospodina, bez Božího dovolení, a rozumí zřejmě tomu tak, že všecko, tedy i to nejlepší a nejpříjemnější, co člověk má, dostává od Boha. Jenže výrok je třeba chápat jako výrok krále, který o sobě prohlašuje, že měl nejvíce možností brát z radostí života. To ovšem je pro Kazatele dokladem, že je to dar Boží, který dostává ten, na němž spočinulo Boží zalíbení.

²⁶ Závěrečné prohlášení, zdá se, je v rozporu se zkušenostmi každodenního života. Není přece tomu vždy tak, aby se člověku Bohu milému vedlo dobře a zřejmému bezbožníkovi zle. I SZ ukazuje již k tajemství kříže, k utrpení věrného Služebníka (Iz 53), stejně jako zná štěstí úspěšných svévolníků (Ž 73). Tím však není zrušen Boží řád, podle něhož člověk hledající předně moudrost (1Kr 3,9—13) a království Boží (Mt 6,33), dostává časné dobroty předavkem. Je přece podivuhodná Boží spravedlnost i v tom, když hrabivý modlář vposledku ztratí všecko, co lakotně nahromadil, a musí to přenechat tomu, kdo je Bohu milý.

3. ČASNOST A VĚČNOST

a) Všechno má svůj čas 3,1—8

3

¹ Všechno má určenou chvíli
a veškeré dění pod nebem svůj čas:

² Je čas rození
čas sázet

³ je čas zabíjet
čas bořit

⁴ je čas plakat
čas truchlit

⁵ je čas kameny rozhazovat
čas objímat

⁶ je čas hledat

i čas umírání,

i čas trhat;

i čas léčit,

i čas budovat;

i čas smát se,

i čas poskakovat;

i čas kameny sbírat,

i čas objímání zanechat;

i čas ztrácet,

čas opatrovat	i čas odhazovat;
⁷ je čas roztrhávat	i čas sešívat,
čas mlčet	i čas mluvit;
⁸ je čas milovat	i čas nenávidět,
čas boje	i čas pokoje.

(1) :v.17 Kaz 8,6 (7) :Am 5,13 (8) :L 14,26

Tento oddíl (3,1—8) se liší od textu předchozího i následujícího tím, že je uspořádán rytmicky a souměrně. Od v.2 do 8. je to 14 (2 × 7) umělecky sestavených dvojverší, v nichž se stále opakuje hlavní thema oddílu (H. *ét* = čas).

¹ Úvodem k této básni o časové určenosti všeho dění je výměr starozákonního pojetí času: Události mají své přesné, vymezené místo v čase. Čas v biblickém pojetí není řeka, která se valí z neznáma do neznáma, ani voda, která se vrací v nekonečném koloběhu. Biblické zjevení učí vidět ve všem dění přesný plán. Proto se mu chvíle každé události naplňuje jako prázdná nádoba. Toto pojetí vylučuje stejně náhodu jako slepou osudovost. První ze dvou termínů pro 'čas' (H. *z^emān* = určená chvíle) je příbuzný se staroperským (*zvan*), a značí určitý, vymezený čas. Druhý výraz pro 'čas' je v hebrejštině obvyklé *ét*; užívá se ho převážně pro oblast přírody a lidského života. Označuje se jím čas večerní (Gn 8,11) i čas deště (Dt 11,14), čas jídla (Rt 2,14) i lásky (Ez 16,8), čas pomsty (Jr 51,6) i čas milosti (Iz 49,8). Bible nezná tzv. neměnné přírodní zákony, nezávislé na Boží vůli. Každá událost je podřízena vůli a rozkazu Božímu. Jeho úradek a všemoc nese všechno jsoucno v jeho existenci a jeho prozíravá láska vede všechno dění k stanovenému cíli. Oproti pohanské víře v libovůli bohů a na rozdíl od muslimské odevzdanosti v osud, hlásá Kazatel víru v Boží absolutní svrchovanost nad dobrým i zlým v běhu světa. Tma i světlo jsou pod Božím povellem (sr Iz 45,7, sr Ex 10,22), své kladné poslání mají i záporny života, takže i smrt je ve službě života (1S 2,6), ano ve službě vítězství nad samým peklem (Žd 2,14).

² Ne člověk, Bůh určuje čas zrození i smrti, stejně jako dobu sázení a štěpování stromů (Gn 2,8 Lv 19,23 Kaz 2,5) nebo sklizně úrody. Není tedy nahodilosti ani v počátku ani v konci života, není nahodilosti v pořádcích přírody a v střídání počasí. Za veškerým děním v rovině lidství i v oblasti přírody je Boží věrnost danému slovu a smlouvě (Gn 8,21n 9,9n).

³ Ve službě skrytých Božích soudů jsou i krvavé revoluce a války, které boří zkažené instituce církevní i světské a lidské systémy mocenské (Iz 5,5 10,5 Jr 45,4 Ž 89,41). Svůj určený čas mají i dny léčení ran (Gn 20,17 Nu 12,13 Iz 19,22) a budování nových oltářů, přibytků a společenství (Gn 8,20 Am 9,14 Ž 147,2).

⁴ Svě kladné poslání mají i chvíle pláče a smutku (Lv 10,6 Pl 1,16), dny žalu, např. nad odchodem drahé bytosti (Gn 23,2) i nad církví pod Božím hněvem (Jr 4,8). Smutkem se polepšuje srdce (Luther). Když pak smutné dny přejdou, navrací se radost a veselí.

⁵ Nejasná je první část v.5. Někteří vykladači připomínají dávný obyčej, že se kamením pohazovala pole poražených nepřátel, aby se znehodnotila (2Kr 3,19 a 25). Jiní myslí na kameny při počítání dobytka. Židovská tradice navrhuje vzhledem k 5b ('objímání', sr Př 5,20 Pís 2,6 8,3) hledat v 'rozhozování a hromadění kamení' jinotaj pro manželský styk a pro zdrženlivost (tak mj. Gordis).

⁶ Hledat lze věci ztracené (ovce, peníz); tak hledal Josef bratry (Gn 37,15n) nebo David v čase hladu milostivou Boží tvář (2S 21,1) a Efraim v úzkosti Hospodina (Oz 5,14n). Co člověk našel nebo dostal dobrého, to musí opatrovat. Jsou však chvíle, kdy je nutno k zachování života odhodit i potřebné věci (2Kr 7,15) a tím spíše škodlivé (Dt 12,2n).

⁷ Roztrhávání roucha ve smutku a pod Božím hněvem (Gn 37,29.34) i obrazně 'roztržení srdce' v pokání (Jl 2,13) je doznáním lidské nehodnosti a nicoty před Bohem. Opakem je např. sešívání roucha kajcníků (Jb 16,15). Mlčením vyjadřuje žalmista odpor k svévolníkovi (Ž 39,2), Ježíš mlčí před Pilátem (Mt 27,13n). Mluvení naproti tomu souvisí se svědecktím a vyznáním. Proto Mojžíš předstupuje před faraóna a žádá, aby propustil Izraele (Ex 7n). Podobně vydávají apoštolé svědecktví před synedriem (Sk 4,20).

⁸ Lásku a nenávist možno chápat v celé šíři jako vztah k Bohu (Ex 20,5n), k lidem (Gn 29,32n) i k modlám (Jr 8,2 Ž 119,163). Poslední dva protějšky, boj a pokoj, jsou na rozdíl od všech předešlých vyjádřeny podstatným jménem. Snad na znamení, že se jimi uzavírá i vrcholí řada sedmi dvojverší. Dvakrát sedm je dvojnásobná plnost, úplnost lidského života je v jeho pestrosti kladné i záporné. Naprosto všechno v něm, dobré i zlé, má svůj čas a své místo určené Bohem. Tím je zdů-

razněno, že nic na světě nemá hodnotu samo o sobě, ale vše je jednak povýšeno, jednak omezeno svrchovanou vůlí Boží, jež o všem rozhoduje.

b) Dílo lidské a dílo Boží 3,9—15

- ⁹ Jaký užitek má ten, kdo pracuje,
ze všeho svého pachtění?
- ¹⁰ Viděl jsem lopotu,
kterou Bůh uložil lidským synům,
a tak se lopotí.
- ¹¹ On všechno učinil krásně a v pravý čas,
lidem dal do srdce i ^a touhu po věčnosti ^a,
jenže ^b člověk nevystihne
začátek ani konec díla, jež Bůh koná.
- ¹² Poznal jsem, že není ^c pro něho ^c nic lepšího,
než se radovat a konat v životě dobro.
- ¹³ A tak je tomu s každým člověkem: to, že jí a pije
a okusí při veškerém svém pachtění dobrých věcí,
je dar Boží.
- ¹⁴ Poznal jsem, že vše, co činí Bůh,
zůstává navěky;
nic k tomu nelze ^d přidat
ani z toho ubrat.
A Bůh to učinil,
aby lidé žili v bázni před ním.
- ¹⁵ Co se děje, bylo odedávna,
a co bude, i to bylo;
a Bůh vyhledá ^e, co zašlo.

^{a-a} celý (tento) věk, O'; svět + k probádání, V; žádost světa, K. —
^b aby, O' V > K. — ^{c-c} :: v nich, H O'; × V. — ^d nemůžeme, V. —
^e obnovuje, V.

{9} : Kaz 1,3 {10} : Kaz 1,13 {11} : Kaz 8,17 Ř 11,33 {12}
v.22 {13} : Kaz 2,24 {14} : Jk 1,17 {15} : Kaz 1,9

⁹⁻¹¹ Každá lopota, kterou se tu člověk musí trápit, je mu Bohem uložena. Každý nese své jho ke svému dobrému. Každý dostane břemeno přiměřené své možnosti a potřebě. Naproti lidské lopotě staví Kazatel Boží dílo: „všechno učinil krásně“. Výraz 'krásný' [H. j-p-h] smyslem zčásti odpovídá výrazu 'dobrý' [H. t-v-b, sr 5,17 [= 18 K]].

Člověk je určen, aby překračoval čas až do věčnosti, přitom však není schopen vidět při díle ruku Hospodinovu (Ř 1,21—25 1K 2,14). Tak slepý je člověk pro Boží vládu ve stvoření, dokud mu Bůh sám oči neotevře (Jb 42,2—5).

Nad tím, jak pochopit 'věčnost', v.11 jsou rozpaky. Kraličti překládají: 'žádost světa'. Luther tlumočí zcela volně: „a nechá jejich srdce svírat se, jak to má jít (dál) ve světě“. Z původního smyslu slova ('*ólām* = věčnost): tajemná minulost i budoucnost vychází mj. nový překlad anglický (oproti: 'svět', Aa): „dal lidem smysl času minulého i budoucího, ale žádné pochopení Božího díla“ (NEB).

¹²ⁿ Kazatel však nedochází při tomto zjištění k rezignaci nebo beznaději. I když člověk nedovede vystihnout dobré Boží řízení ani ve svém životě ani v dějinách světa, zůstává přece cena a hodnota jeho života v tom, že nalézá radost a smí 'konat dobro'. Překlady se ovšem v chápání tohoto výroku velmi liší. Někteří překladatelé, zvláště novější, rozumí mu (v souvislosti s 2,1) jako výzvě, aby člověk, pokud je živ, si dopřával. Dovolávají se egyptských názorů, které přešly i do myšlení jiných národů (sr Horatiovo: *Carpe diem!* = Využij dne, *dosl.* Urvi den; doklady sr u Segerta, 279nn). Staré překlady (Septuaginta, Vulgáta) překládají doslova a zdá se, že myslí na jednání ve vztahu k druhým lidem (sr Iz 1,17), tedy 'prokazovat dobro'. Těmto slovům je třeba rozumět v souladu s ústřední linií biblického svědectví, podle níž 'konat dobro' znamená postavit svůj život pod normu Božího slova, žít podle Boží vůle, svěřit se do Božího milostivého vedení (sr Gn 4,7 Ž 37,3 2Te 3,13).

¹⁴ⁿ Kazatel ví, že Boží dílo je trvalé a člověk je nezměnitelný. Nemůže-li se k němu nic přidat ani z něho ubrat, je dokonale jako slovo Hospodinovo (Př 30,6 Jr 26,2 sr Dt 4,2) a je stále jako země (Kaz 1,4). Tato nepohyblivost a úplnost má v člověku budit svatou bázeň, počátek moudrosti (Př 9,10). I to, že se události na zemi opakují, je dokladem neměnnosti Božích záměrů s jeho stvořením. Nic nového není pod sluncem

(Kaz 1,9n); Stvořitel, věrný své smlouvě (Gn 8,21n 9,11), zachovává rytmus života v přírodě (Ž 104) i v lidu smlouvy (Ž 105n).

Závěrečná věta „Bůh vyhledá, co zašlo“ svědčí, že Bůh obnovuje život na zemi a že opětování minulých věcí není mechanismus. Za vším je moc i vůle svrchovaného Stvořitele, který všechno má pod svým rozkazem a řídí k určenému cíli. Je tu vyjádřena myšlenka, že Bůh nenechává beze stopy zmizet to, co podle lidského úsudku je vyřízeno.

c) Člověk a zvíře 3,16—22

¹⁶ Dále jsem pod sluncem viděl:
na místě práva — svévole^f,
na místě spravedlnosti — svévole^f.

¹⁷ Řekl jsem si v srdci:
Spravedlivého i svévolníka bude soudit Bůh,
nastane čas soudu nad vším děním,
nad vším, co se koná.

¹⁸ Řekl jsem si v srdci: To se stane kvůli synům lidským,
aby je Bůh tříbil, aby nahlédli^g, že je to s nimi jako se zvířaty.
¹⁹ Vždyť úděl synů lidských a úděl zvířat je stejný: Jedni jako
druzí umírají, jejich duch je stejný, člověk nemá žádnou před-
nost před zvířaty, neboť všechno pomíjí.

²⁰ Vše spěje k jednomu místu,
všechno vzniklo z prachu
a vše se v prach navrací.

²¹ Kdo ví, zda duch lidských synů stoupá vzhůru
a duch zvířat sestupuje dolů k zemi?

²² Shledal jsem, že není nic lepšího,
než když se člověk raduje z toho, co koná,
neboť to je jeho podíl.

Kdo mu dá nahlédnout,
co se stane po něm?

^f bezbožný, O' (2X; 2° :: zbožný, některé rpp). — ^g ukázal, O' P V > K (< r'-h inf hif místo q, H.).

[16] : Kaz 5,7 (= 8 K) [17] Kaz 12,14 : Ř 2,6—8 2K 5,10 2Te 1,6n
[19] Ž 49,13.21 [20] : Gn 3,19 [21] : Kaz 12,7 [22] : v.12 Kaz
11,9; : 2,10; : 6,12 8,7 10,14

¹⁶ⁿ Mezi lidmi se vždy najde útlak, bezpráví a zvlů. Je bídou lidství, že velmi často panuje zvlů i na místech soudních, kde by měly být domovem právo a spravedlnost. Ale i tím se projevuje Boží soud nad lidskou porušeností. Tak je člověk zvrácený, že vůbec nemůže být ručitelem právního řádu. Není ani ručitelem ani posledním soudcem. Izrael sice přejal od pohanů zřízení krále, aby on držel ruku nad řádem. Ale i tento král byl povinen učit se Božímu zákonu po celý svůj život jako Boží služebník (Dt 17,19). Netoliko svévolník, ale i spravedlivý člověk podléhá Soudci a nejvyššímu soudu (Ž 7,12 50,6). Bůh pak je nejen spravedlivý soudce a ustanovitel práv svého lidu, ale i jeho zachránce (Iz 43,1n). V tom je útěcha a naděje všech končin země, že to není člověk, kdo má i bude mít poslední slovo a kdo odplácí i odplatí každému podle jeho skutků (Ž 62,13 :: 103,10n Mt 16,27 25,31nn).

¹⁸⁻²¹ Kazatel našel ještě jednu odpověď, a to na otázku, co znamená pro život Boží soud, jenž nastane. Bůh však již nyní zkouší a tříbí (Ez 20,38 Iz 52,11) lidi, aby poznali svou bídu, důsledek hříchu. Ztratí-li člověk svatost a spravedlnost, je na tom jako zvíře. S ním má společné dýchání i umírání. „Z prachu vzniklo vše“, do prachu se všechno vrací, i každý člověk, jakkoli zdatný (sr Ž 39,6). I svým jménem patří člověk k zemi, z níž byl učiněn (Adam, „*dāmā* = země, půda). A nikdo svým rozumem ani zkušeností nevypátrá, zda je v člověku duch, který se vrací k Bohu, zatím co zvířecí 'duch' umírá a zaniká s tělem. Vymyká se vědění, co je předmětem víry (sr Kaz 12,7 Gn 3,19 Ž 104,29). Kazatel zná zřetelný rozdíl (3,11) mezi zvířetem a člověkem (sr vk Gn 1,24nn a 2,7). Zde však dělá otazník i nad touto lidskou důstojností a ukazuje na nicotnost lidství před Bohem: Člověk je dílem Mistra nad mistry, ale přitom je jen prach! To poznání má posloužit člověku, aby se bál Boha živého.

²² Právě sebepoznání vrací člověku radost z díla, které tu koná. Radost z vydařené práce je nejčistší z pozemského potěšení. Jako všechno zdejší blaho (Kaz 5,17 [= 18 K]) a jako dobrá manželka (9,9) je tato radost darem od Boha a slavným podílem člověka (sr Nu 18,20 Jr 10,16 Ž 16,5). Ovšem člověk

se může radovat, když si nedělá starosti, jež mu nepřísluší. Zítřek má na starosti Bůh (Mt 6,34). Proto budoucnost před člověkem ukryl (sr Kaz 6,12). Člověku patří dnešek, v něm se má radovat z toho, co tu zdárně smí vykonat.

Otázkou, kdo je člověk, se obírají lidé odedávna, zvláště v poslední době se stala 'nauka o člověku' velmi aktuální; zajímají se o ni nejen teologové, ale i filosofové, lékaři a umělci. Pozoruhodným příspěvkem k řešení je dílo francouzského spisovatele Jeana Brullera (pseudonym Vercors): *Nepřirozená zvířata* (Praha, 2. vydání, 1965), v němž se autor zamýšlí nad stejnou otázkou jako starozákonní Kazatel: Jaký je rozdíl mezi člověkem a zvířetem. Dochází k závěru, že člověk se liší od zvířete náboženským duchem (str. 146).

d) Úděl utiskovaných 4,1—3

4

¹ Znovu ^a jsem pohleděl na všechny útlak, který se pod sluncem děje.

Hle, slzy ^b utiskovaných ^c,
a oni jsou bez utěšitele,

^d jejich utiskovatelé mají v rukou moc,
a oni jsou bez utěšitele ^d.

² Vychvaloval jsem mrtvé, kteří zemřeli už dávno,
více nežli živé, kteří ještě žijí.

³ Ale nad oboje líp je na tom ten, kdo ještě není
a nevidí zlo, které se pod sluncem děje.

^a nebo: obrátil jsem se; + k jiným (věcem), V. — ^b tak i V :: sg, H. O'. — ^c nevinných, V. — ^{d-d} nemohou odolat jejich moci, jsouce zbaveni každé pomoci, V.

(1) : Kaz 3,16 5,7 (= 8 K) (2) : Jb 3,17 (3) : Kaz 6,3 Jb 3,11

¹⁻³ Kazatel se obrací (ještě ve v.7) k jiné temné stránce života, k útisku. Nejmenuje druh útlaku, myslí tedy na všechny druhy útisku: majetkové, náboženské i mocenské. Vrací se tím vlastně k otázce práva a spravedlnosti (sr 3,16n). Je to dávné téma prorocké i pozdější doby (sr Mal 3,5 Neh 5,1nn). Avšak Boží lid, i když nejednou neměl na zemi zastánce, vy-

svoboditele ani potěšitele, mohl si vždy připomínat, že Bůh vidí slzy plačících (2Kr 20,5). A byť jich i dal vypít míru vrchovatou (Ž 80,6n), on je umí též osušit (Iz 25,8) a duši z trápení vytrhnout (Ž 116,1).

Co platí předně o Izraeli, platí o člověku vůbec. Krutosti mezi lidmi jsou důsledkem lidského titánství a sebezbožnění. Bůh však stačí i na tuto porušenost lidství a uzdravuje ji, když se slituje. Kazatel mluví za člověka, který vidí jen, co je před očima. Z jeho hlediska chválí úděl mrtvých a nenarozených, kteří žádné hrůzy neokusili ani neviděli. Přesto Kazatel nepochybuje o smyslu života.

e) Práce 4,4—6

⁴ Viděl jsem též všechno pachtění
i vše, co prospěšného se koná,
a jak přitom jeden na druhého žárlí.

Také to je pomíjivost a ^f honba za větrem ^f.

⁵ Hlupák skládá ruce v klín
a užírá se ^e.

⁶ Lepší na dlaň odpočinku,
než hrstě plné pachtění a ^f honby za větrem ^f.

^e + říkaje, V. — ^{f-f} (v.4.6.16) sr k. 1 p. 8-9.

(5) : Př 6,10 24,33 (6) : Př 15,16n 16,8

⁴⁻⁶ Starozákonní moudrost hodnotí píli a práci vesměs vysoko (Př 6,6nn 10,4 aj.). Rovněž Kazatel myslí na prospěšné dílo (sr Kaz 2,21) a ptá se, co je výsledkem takového zdárného úsilí a výkonu. Odpověď je zarážející: řevnivost, žárlení, závist. V soutěžení, v závodění o místo na slunci obdivu, o čest a slávu, v tom vidí Kazatel hlavní hnací sílu u lidské tvořivosti, pracovitosti a podnikavosti. Ne v přejné spolupráci, ale v boji o prvenství a o prospěch.

Přitom Kazatel odsuzuje lenost a staví lenocha na roveň člověka bez rozumu (sr Př 6,10 10,4 aj.). Ve své pošetilosti skládá hlupák ruce do klína a užírá se závistí při pohledu na

úspěchy a zisky druhých. Ale i pracovití mají zapotřebí odpočinku. Pilný člověk dneška snadno věří, že v práci je naplnění života a jeho jediný smysl. Toto hledisko je cizí člověku dávného Orientu. V Izraeli byla práce pokládána za poslání (na rozdíl od nazírání ostatních národů té doby). Přesto Boží lid nezapomínal na odpočinek sedmého dne. V některých dobách, zvláště po exilu, čtvrté přikázání (sr vk Ex 20,8—11) stálo co do důležitosti v popředí. Kazatel proto v závěru staví přerušeni lidského díla nad nesmyslné plahočení. Vždyť nejen práci, nýbrž i odpočinek ukládá Bůh člověku.

Vulgáta (a s ní Kraličtí) přidává na konec v.5. slovo „říkaje“. Tím vkládá do úst lenochovi, co vypovídá v.6. Tato změna smyslu je však v rozporu s podobnými výroky (např. Př 15,16).

f) Samota 4,7—12

- ⁷ A znovu ^h jsem pohleděl,
jak všechno pod sluncem je pomíjivé.
- ⁸ Někdo je sám a nikoho nemá,
ani syna ani bratra,
a všechno jeho pachtění nebere konce,
jeho oko ⁱ se bohatství nenasytí.
„Pro koho se pachtím
a sám se připravuji o pohodlí?“
Také to je pomíjivost a úmorná lopota.
- ⁹ Lépe dvěma než jednomu,
vždyť jim z jejich pachtění dobrá mzda plyne.
- ¹⁰ Upadne-li jeden,
druh jej zvedne.
Běda samotnému, který upadne;
pak nemá nikoho, kdo by ho zvedl.
- ¹¹ Také leží-li dva spolu,
je jim teplo;
jak se má však zahřát jeden?
- ¹² Přepadnou-li jednoho,
postaví se proti nim oba.
A nit trojitá se teprv nepřetrhne!

^h nebo: obrátil jsem se. — ⁱ tak qr O' P T :: pl, kt V.

(8) : Př 27,20 (9) : Gn 2,18

^{7a} Starozákonní svědek vidí další temnou stránku života: Zlá je samota, nemá-li člověk ani dítě ani sourozence. Syn byl a je v Orientě největším časným bohatstvím. Člověk bez syna se právem ptá, má-li smysl dít se a starat. Není-li dědic, je to práce pro cizího. Není rozumnější si pohovět, než se takto lopotit? A přece vždy znovu se osamělí štvou a hromadí majetek.

⁹⁻¹² Kazatel uvádí trojí výhodu společenství: a) Ve dvou se lépe pracuje a hospodaří. Proto má rodina daleko lepší podmínky a výsledky než osamocený dělník. V nehodě pak (pád do jámy, Ž 57,7) jeden pomůže druhému. Lze myslit i na úpadek hospodářský. b) Noční chlad snesou lépe dva, když leží spolu a pod dvěma plášti, po způsobu tehdejších nuzáků. Není tu míněna dvojice manželská. c) Také při loupežném přepadení dva se mohou spíše ubránit než jeden. Přednost společenství před osamělostí dotvrzuje Kazatel na závěr oddílu obrazem trojnásobné niti. V našich pověstech připomíná tuto moudrost kníže Svatopluk svým synům svazkem prutů: Svornost a pospolitost násobí sílu. A Hus vzal odtud název pro jednu svou knížku: 'Provázek třípramenný', v níž dokazuje, jakou moc mají víra, naděje a láska v životě křesťanově.

Kraličtí ve svých poznámkách vidí zápory samoty takto: „Ačkoli někteří na stav manželský tyto 4 verše nenepřípadně podle Božího povědění (1.Mojž. 2,18) obracejí; avšak vůbec mluví Šalomoun proti těm, kteříž samotnost milují, jen sami svoji bývají, jen sobě živi jsou, sdílnosti s jinými a tovaryšství se všelijak zhošťují a štítí. A takových se velmi rádo přidružuje lakomství, neužilost, závist, pýcha, jinými pohrdání. Takový onen byl, kterýž pole po příteli koupiti nechtěl, Rut 4,6. Mezi pohany Týmon Athenyenský za tou příčinou že se lidí štítí a je sobě ošklivil, Misanthropos nazván byl“ (Kv).

**g) Vláda a moudrost
4,13—16**

- ¹³ Lepší nuzný moudrý chlapec,
než starý král, ale hloupý,
který nedovede ¹ přijmout poučení ¹.
- ¹⁴ Vyšel ^k z vězení a stal se králem,
¹ narodil se jako chudás a došel království ¹.
- ¹⁵ Shledal jsem, že všichni živí,
ti, kdo chodí pod sluncem,
byli při tom druhém,
při chlapci, jenž nastoupil po něm.
- ¹⁶ Nesčetný byl všecken lid,
jemuž byl v čele,
ale radovat se z něho nebude už příští pokolení.
Věru i to je pomíjivost a ¹ honba za větrem ¹.

¹ i mít se ještě na pozoru, O'; předvídat budoucnost, V. — ^k Vyjde, O' (< *ječé'* místo *jáčá'*, H.); + někdo, V. — ¹⁻¹ jiný, v království zrozený, zchudne, V.

¹³⁻¹⁶ Nový oddíl se zabývá vratkostí moci. Starý král je srovnáván s chudým chlapcem, který se má stát jeho nástupcem. K stáří patří po pravidle moudrost a k mládí nezkušenost (sr Jb 32,6nn Kaz 11,10). V tomto případě je tomu naopak. Neschopnost přijímat moudré rady zbavuje panovníka trůnu a otvírá cestu k vládě potlačeným. To je skutečnost a zkušenost, která se dá vysledovat i v dějinách od starověku do naší současnosti.

Kraličti k tomu poznamenávají: „Slouží povýšeným k tomu, aby se znali a svým důstojenstvím na vysoko se nezpínali, ale v bázni Boží trvajíce, všelikému zdravému naučení a napomenutí u sebe místo dávali, nechť-li, [jakž tu mluví], za blázný jmíni býti“ (Kv).

Ale ani u této zkušenosti se Kazatel nezastavuje. Vidí popularitu nového vladaře, jak za ním jdou zástupy lidu. Když se však dívá dál, vidí, jak už další generace z něho radost nemá. Ideálem stal se někdo jiný. Vždyť pomíjivost lidské cti a slávy ukázala se i na Josefovi a Davidovi.

**h) Ve svatyni
4,17—5,6 (= 5,1—7 K)**

- 5** ¹⁷ ^[5,1] Dej si pozor na každý krok,
když jdeš do Božího domu.
Pohotovější buď k slyšení,
než k přinášení obětí jak hlupáci;
ti ani nevědí, že činí něco zlého.
- ¹ ^[2] Ústa spěšně neotvírej, neukvapuj se v srdci,
když máš pronést slovo před Bohem;
vždyť Bůh je v nebi a ty na zemi,
tak ať jsou nemnohá tvá slova.
- ² ^[3] Po mnohé lopotě přichází sen;
hlupák se ozývá mnoha slovy.
- ³ ^[4] Ty, když se zavážeš Bohu slibem,
splň jej bez meškání,
neboť v hlupácích ^a nemá Bůh zalíbení.
Co slíbíš, to splň!
- ⁴ ^[5] ^b Lépe je, když neslibuješ,
než když slíbíš a nesplníš.
- ⁵ ^[6] Nedovol svým ústům, aby svedla ke hříchu tvé tělo,
neříkej před Božím poslem ^c: „^dTo byl omyl ^d.“
Proč se má Bůh rozlítit pro to, cos řekl,
a zničit dílo tvých rukou?
- ⁶ ^[7] Kde mnoho snů,
tam samá pomíjivost, samá prázdná slova.
Ty se však boj Boha!

^a v nevěrném a hloupém slibu, V. — ^b + mnohem, V. — ^c :: před tvářmi Boží, O' P. — ^{d-d} Není prozřetelnosti, V.

[4,17] : Ex 3,5 Ž 15,1; : 1S 15,22 Př 15,8 21,27 Oz 6,6 Mt 5,23n
[5,1] Jk 1,19; Mt 6,7 (2) : Př 10,19 Kaz 10,14 (3) : Nu 30,3nn
Dt 23,22—24 (= 21—23 K) Ž 50,14 (5) Mal 2,7 (6) : Jr 23,27n;
: Kaz 12,13

^{4,17} Jediný oddíl v této knize, který jedná o bohoslužbě. Varuje před lehkovážným vcházením do svatyně a před unáhlenými sliby. Božím domem nazývá SZ místo přebývání a přítomnosti Boží (Gn 28,17.22), chrám Šalomounův (2Pa 5,14) i poexilní (Neh 6,10 13,9). Pro hříšníka je však blízkost Boží ohněm spalujícím (Žd 12,29). Odtud důraz SZ na smírčí oběti.

Kazatel však nepokládá oběti za důkaz pravé zbožnosti, neboť je mohou přinášet i hlupáci. V tom je blízký knize Přísloví (Př 21,3.27) i proroku Ozeášovi (Oz 6,6) a Samuelovi s jeho požadavkem poslušnosti (1S 15,22). V Boží blízkosti člověk nechť předně mlčí a poslouchá, než se odváží promluvit nebo obětovat (Př 28,9 sr Jk 1,19.21).

^{5,1n} 'Nebem' rozumí SZ Boží sídlo a trůn (Ž 115,3 11,4 Iz 66,1), i když Pána nebes a země ani nebesa neobsáhnou (1Kr 8,27). 'Země' pak je příbytek daný lidem (Ž 115,16). Rozdíl mezi oběma je rozdílem Božího i lidského myšlení, nebeské a pozemské moudrosti (Iz 55,8n sr Jk 3,15nn). Nebeská je člověku nedostupná. Již starozákonní svědek však ví, že Bůh sám překlenul propast mezi sebou a člověkem, když k němu promluvil (Dt 30,11—14). Mluvit k Bohu může jen člověk, jehož dříve oslovil Bůh. Zná-li člověk Boží vyvýšenost a nedostupnost, nemůže upadnout do povídavosti. Ani před lidským vladařem se přece mnoho nemluví. Člověk má být stručný a jasný. Stejně varuje před pohanskou mnohomluvností Spasitel (Mt 6,7 23,14). Není jí třeba vůči Bohu, který zná člověka lépe, než se zná on sám.

³ⁿ Ve svatyních se skládaly též sliby Bohu. Při nich má být rozvaha, aby se člověk nezavázal sliby unáhlenými nebo dokonce zapovězenými. Před takovými varuje už Zákon (Dt 23,22n [= 21n K]), ale i kniha Přísloví (20,25). Unáhlený je slib, který člověk nemůže splnit nebo kterým je někdo poškozen až i ohrožen na životě. Příkladem nerozvázného ne-li zakázaného slibu je slib Jiftachův (Sd 11,30n), za který platí jedinou dcerou. Nerozvázné sliby stejně jako přinášení obětí bez poslušnosti jsou charakterizovány jako počínání hlupáků, tedy lidí, kteří odmítají Boží moudrost (Př 10,23).

⁵ⁿ Hřešit ústy může člověk při nevázném vyslovení Božího jména, kletbami apod. (Ex 20,7 Lv 5,1.4 19,12). Za ně stíhá Hospodin provinilce samého nebo i jeho rodinu (tak chápou 'tělo' někteří vykladači). Jiným vykladačům je klíčem ke smyslu verše klamný výrok před knězem jakožto Božím poslem (Mal 2,7; Zimmerli). Člověk může na sebe uvést Boží hněv i trest, když před knězem vydává hřích vědomý za nevědomý ('omyl'), a tak si chce připravit nižší obětní tarif. Hřích lži a klamu ve svatyni stíhá Bůh sám. Reformační překlady rozumějí poslem anděla, který je přítomen jako ochránce a svědek (tak i Kraličtí). Septuaginta čte po svém: před tváří Boží.

Kazatel svými slovy varuje před zmatky a blouděním lidského ducha. Sny a snění zavádějí člověka k mnohým zhoubným řečem a sebeklamům. Proto člověku nad jiné sluší i prospívá bázeň před tím, který vidí i do nejtajnějšího koutku duše a věrně drží slovo, dané svému lidu. Tato moudrost je předpokladem pravé bohoslužby.

i) Zneužití moci 5,7n (= 8n K)

^{7 [8]} Uvidíš-li, že je v kraji chudý utiskován,
že je znásilňováno právo a spravedlnost^e,
nediv se té zvůli;
vyšší hlídá vysokého

a nad nimi jsou ještě vyšší.

^{8 [9] g} Ale při tom všem vydává země užitek,
vždyť pole slouží i králi^g.

^e + převracována, V. — ^f tomu dění, O' V [*< chejeg*, H.; sr 3,1.17 8,6]. — ^g g pk nezaručený, sporná je i O'; a navíc vládne král celé zemi, jež (mu) slouží, V.

[7] : Kaz 3,16; Ex 23,6

⁷ⁿ V majetnictví země je moc a moc tvoří si i právo. Proto chudí bezzemci vždy znovu vycházejí zkrátka a zakoušejí hořkost útlaku (již 4,1). Výraz 'kraj' (H. *m^edíná*) vyskytuje se (kromě Ez 19,8 a 1Kr 20,14.17.19) napořád v pozdních spisech (Est, Ezd, Neh, Pl, Da). V knize Kaz ještě ve 2,8. Označuje určitý právní obvod, správní území, jakým byly provincie nebo satrapie, na něž se dělila říše perská (sr Est 1,1 2,3). Každou měl na starosti správce, jemuž byli podřízeni další úředníci. Nade všemi správci pak stál král. Tento řetěz podřízených a nadřízených je v očích Kazatele zdrojem útisku malých a menších. Výroku lze rozumět v souladu s 10,4 jako výzvě k trpělivému snášení útlaku, neboť i krutá tyranie bývá lepší než chaos anarchie (Calvin). Obojí však je Božím soudem a pod Božím soudem.

Zmínka o králi je nejasná a překladatelé se v pojetí rozcházejí. Septuaginta, zdá se, předpokládá královu péči o pole. V tom případě by Kazatel viděl v královském zřízení nejlepší řešení. Pro národ je dobré, když král pečuje o řádné obdělávání půdy. Obecné blaho lidu je mu nadřizeno. Je však možný též překlad: „Proto ať se kvůli poli slouží králi“. Protože král byl považován za ručitele blahobytu v zemi, je třeba ho mít v úctě. Pak i pole vydá hojnou úrodu. Za pravděpodobnější však pokládáme pojetí, že i král je závislý na užitku z pole, stejně jako jeho poddaní.

j) Bída bohatých 5,9—11 (=10—12 K)

^{9[10]} ^h Kdo miluje peníze ^h, peněz se nenasytí,
kdo miluje hojnost, ⁱ nemá nikdy dosti ⁱ.
Také to je pomíjivost.

^{10[11]} Když se rozmnožuje jmění,
množí se i příživníci.

Jaký prospěch z toho mívá vlastník?
Ledaže se na to může dívat.

^{11[12]} Sladký je spánek toho, kdo pracuje,
ať jí málo nebo mnoho,
ale boháčovi nedopřeje spánku přesycenost.

^{h-h} lakomec, V. — ⁱ⁻ⁱ nemá z ní užitek, V.

(9) : 1Tm 6,10; Př 28,22 : L 12,15

⁹⁻¹¹ Kazatel se vrací k otázce bohatství a ukazuje na jeho zlý rub. Bohatství samo o sobě není zlé, může být i průvodním znakem požehnání. Avšak stává se břemenem i pokušením, má-li k němu člověk nepravý vztah. Je-li člověku nadějí a jistotou života, ukáže mu svou jepičí pomíjivost a nespolehlivost jako každá modla. Peníze ani úroda nejsou k tomu, aby k nim člověk připojil své srdce, aby je miloval (sr 1Tm 6,9n) a hromadil. Má jich vděčně s mírou užívat a sdílně jimi druhým sloužit. Jinak okusí některý ze tří svodů, jež připomíná Kaza-

tel: Předně, množství peněz působí v člověku touhu mít jich ještě víc. Bohatství živí v srdci nenasytnost. Druhý důsledek: nadměrné hromadění majetku poutá k sobě víc lidí, ať už těch, kdo je spravují, nebo těch, kteří se u něho přiživují. Majiteli vposledu nezbyvá než pochybná pastva očí. Třetí zápor bohatství je v tom, že naplňuje srdce přemírou starostí, pro něž boháč nemá pokoje ani v noci.

k) Lopota bez užitku 5,12—16 (=13—17 K)

^{12[13]} Je i zlý neduh,
který jsem pod sluncem viděl:
vlastníkovi je ke zlému bohatství, jež střeží.

^{13[14]} Po úmorné lopotě může o bohatství přijít
a syn, jehož zplodil, stojí s prázdnou rukou.

^{14[15]} Jako vyšel z života své matky,
nahý zase odchází, jak přišel,
a za svoje pachtění si nic neodnese,
^k ani co by se do ruky vešlo ^k.

^{15[16]} A také to je zlý neduh:
Každý odejde, jak přišel;
jaký užitek má z toho, že se pachtil a honil vítr?

^{16[17]} Nadto po všechny dny ^l jídal ve tmě ^l,
a takového hoře, nemoci a hněvu!

ⁱ + jiný, V. — ^{k-k} × V. — ^{l-l} byly ve tmě a smutku, O^l.

(12) : Kaz 6,1nn Mt 19,22 (14) : Jb 1,21 Ž 49,18 1Tm 6,7 (16) : Ž 127,2

¹²ⁿ Bohatství je pro starozákonního svědka ovocem požehnání. Samo o sobě však nemá hodnotu trvalou. Kazatel poznal, že se může stát i kletbou: Člověk si ho hledí, hlídá je i zvětšuje a nakonec sám na ně doplatí (Jb 20,20). Snadno si na ně zvykne jako na životní nezbytnost a pak náhle o ně přijde nepředvídanou událostí (např. požár, válka, loupež atd.). Sám je ztrátou zbaven životní jistoty i své důstojnosti a jeho syn už třeba nemá ani existenční minimum. Oč vyšší

je svoboda apoštola, který umí mít i nemít, jehož nevyvede z rovnováhy ani dostatek ani nedostatek (Fp 4,12).

¹⁴⁻¹⁶ Smrt odhaluje drasticky šalebnost bohatství. V lidském životě sice majetek hraje přední roli, určuje životní úroveň od stravy až po bydlení. Avšak teprve smrt ukáže pravou cenu lidství, když člověku vezme všechny zdejší opory a okrasy. Jako vešel do života nahý z lůna matčina, tak se vrací s prázdnýma rukama do lůna země. Všechny statky, jež naložil, ztrácí smrtí. Nic s sebou nevezme z toho, co v potu tváře ode tmy do tmy, s trápením těla i ducha, s každodenním sebezapíráním a starostmi naspořil. Řeč připomíná nejen knihu Jóbovu (Jb 1,21) a Žaltář (Ž 127,2), ale i začátek Genese (Gn 3,19) a ovšem i apoštola (1Tm 6,6—10).

l) Radost z darů 5,17—19 (=18—20 K)

^{17[18]} Hle, co jsem shledal: Je dobré a pěkné, aby člověk jedl a pil a ^m měl se dobře ^m při veškerém klopotném pachtění pod sluncem v časných dnech života, které mu dal Bůh, neboť to je jeho podíl. ^{18[19]} Tak je tomu s každým člověkem; to, že mu Bůh dal bohatství a poklady i možnost užívat jich, brát svůj podíl a radovat se při svém pachtění, je dar Boží.

^{19[20]} Ten totiž příliš nemyslí
na dny svého života,
protože Bůh oblažuje
jeho srdce radostí.

^{m-m} dosl. viděl dobré; těšil se, V.

[17] : Kaz 2,24 3,12n 9,7; : 2,10 3,22 [18] : Kaz 3,13 [19] : Ž 73,26

¹⁷⁻¹⁹ Kazatel se vrací k tomu, co již dvakrát vyznal o pravém užívání života (2,24 3,12n): Zdejší živobytí je spojeno s námahou, ta však není pro člověka bez odměny. I chutný pokrm a nápoj jsou dobrým vezdejší podílem lidí (3,22). A k umění života patří přijímat vezdejší dobré dary vděčně a radostně, stejně jako život sám, který Bůh vyměřuje člověku

podle svého moudrého uvážení. Dostatek všech věcí poctivě získaných, není nic zlého. Sám štědrý Bůh je uctívá, komu a v jaké míře chce. A pokud si člověk uvědomuje, že je přijímá z ruky tohoto Dárce, umí s nimi i zacházet bohubí. Radost z těchto darů je od Boha a pomáhá člověku, aby ho nezotročovaly starosti o zítřek. Teprve Nový zákon zná plně blahoslavenství člověka, který nepečuje o svůj život, když jeho ručitelem je Bůh (Mt 6,25—34). Zítřek je Boží a stvoření rovněž. A nebýt sám svůj, být Boží, v tom je svatost i sláva života, radost srdce i pokoj (Fp 4,6n).

m) Odepření dobrých darů 6,1—9

6 ¹ Je zlo, které jsem pod sluncem viděl, a je mezi lidmi časté: ² Někomu Bůh dává bohatství a poklady i slávu, takže nepostrádá pro sebe nic z toho všeho, po čem touží. Bůh však mu nedá možnost toho užívat a má z toho užitek někdo cizí. To je pomíjivost a zlý neduh.

³ Kdyby někdo zplodil synů sto
a byl živ mnoho let
a bylo sebevíc dnů jeho věku,
pokud ^a dobra neužil ^a a nebyl řádně pohřben,
pravím, že mrtvý plod je na tom lépe než on.

⁴ Sotva vešel do pomíjivosti,
zapadl v temnotách
a temnotou je přikryto jeho jméno;

⁵ ani slunce nespátril,
nic nepoznal
a má klidu víc než onen člověk.

⁶ A kdyby žil dvakrát tisíc let
a dobra neokusil,
zdali oba neodejdou do stejného místa?

⁷ Všechno lidské pachtění je pro ústa,
duše ukojena není.

⁸ A jakou má přednost moudrý před hlupákem?
^b Co má ze života utištěný, i když žít uměl ^b?

**9 Lepší je, co vidí oči, než za čím se žene duše;
i to je pomíjivost a c honba za větrem c:**

a-a dosl. jeho duše se nenasytila dobrým. — b-b pk nezajištěný; vždyť i chudák ví, jak kráčet životu vstříc; O'; co má z toho chudák, že kráčí tam, kde je život? V. — c-c sr k.1 p. 8-8.

(1) : Kaz 5,12 (= 13 K) (2) : Jb 21,7nn Ž 73,7; : L 12,20 (3)
: 2Kr 9,35 Iz 14,19n Jr 22,19; Kaz 4,3 : Jb 3,16 Ž 58,9 (6) Kaz
3,20 (7) Kaz 1,8

¹ⁿ Kazatel rozvažuje dále o záporech bohatství (5,12n [= 13n K]). Božím darem je i možnost užít majetku ve zdraví a síle. Proti tomu nyní uvádí případ boháče, jemuž Bůh tuto možnost odepírá. Oči by chtěly, ale ústa nemohou či neschopí jíst; asi jako v řecké báji o bohatém králi Midásovi, jemuž se vše, čeho se dotkne, mění ve zlato, takže umírá hladem. Hebrejský výraz pro slovo 'cizí' (*n-k-r*) označuje cizozemce, který neschopil s Izraelem slavit hod beránka (Ex 12,43), tedy vyznače cizích božstev.

³⁻⁶K požehnání člověka patřilo ve SZ nejen bohatství, ale i velká rodina a dlouhý věk (sr 1Kr 3,11). Kazatel však popírá, že by tyto dary provázely jen lidi požehnané. Bůh zahrnuje nadbytkem i bezbožníky, kterým pak hojnost všeho je ke zlému (L 16,19nn). Stovka je číslo neobyčejné, mimořádné hojnosti (Mt 13,8); mít tolik dětí by znamenalo 10× předčít i požehnaného Jóba (1,2). Takové množství dětí může být jen rozmnožením zlovůle na zemi (Gn 6,5), zůstane-li toliko při narození z těla (J 3,6). A podobně předlouhý život sám o sobě nemusí být šťastný, není-li z Boha a s Bohem. K požehnání patřil i řádný pohřeb, který byl pokládán za nutný pro život posmrtný. Úděl člověka, který nezískal požehnání, srovnává Kazatel s mrtvým plodem. Nedochoďte je na tom lépe než boháč bez požehnání Božího. Zrodilo se v nicotě a ve tmě, ani nedostalo jméno. Nad boháče smrtí zajatého má ono odpočinek bez konce, má pokoj od starostí a strachů. Onen naproti tomu žije ve stálé nejistotě, nic a nikdo ho nemůže nasytit (Kaz 1,8 sr Př 27,20 30,15n), žije v nepokoji bez konce (Iz 48,22).

⁷Kdo nechce pracovat, ať nejí (2Te 3,10). Kniha Přísloví vypovídá, že ústa popohánějí člověka, aby dělal (16,26). Kazatel jde dál, když prohlašuje, že plnými ústy se nenasytí duše. Kraličtí tu myslí na lakomce, který shromažďuje nad potřebu

a přece se jeho „nezřízená žádost jmění“ nenasytí (Kv). Čím více má, tím více žádá! Je však i možné, že Kazatel chce připomenout slovo Zákona: „Ne samým chlebem živ bude člověk“ (Dt 8,3).

⁸ⁿKazatel se vrací k srovnání moudrého s hlupákem a ptá se, v čem je na tom lépe mudřec než hlupák? Lidský rozum by řekl, že jsou na tom oba stejně, že oba potřebují k životu chléb. Rozdíl je ovšem v tom, jak jej přijímají. Moudrý umí brát z Boží ruky mnoho i málo, umí 'hojnost mít i nouzi trpět' (Fp 4,12). Hlupák je nespokojen jak v nouzi tak v nadbytku. Moudrý má raději maličko s pokojnou myslí nežli statky se šířavými starostmi (Př 15,16 Kaz 4,6). Mít dosti na tom, co mám (Žd 13,5 Mt 6,25—34 Fp 4,11), v tom je veliký užitek zbožnosti (1Tm 6,6).

n) Skrytost zítřka

6,10—12

^{10h} Cokoli vzniklo ^h, dávno dostalo své jméno.

A je známo, ⁱ že ten, jenž byl nazván Adam

(to je člověk),ⁱ

nemůže se přít s tím, který má převahu nad ním.

¹¹ Čím více slov, tím více pomíjivosti.

A jaký užitek má z toho člověk?

¹² Kdo může vědět, co je člověku v životě k dobru,
v časných dnech jeho pomíjivého žití,
jež jako stín mu plynou?

Kdo oznámí člověku,
co pod sluncem nastane po něm?

^{h-h} Kdokoli přijde, V. — ⁱ⁻ⁱ kdo je člověk, O'; že je člověk, V.

(10) Gn 5,2; : Jb 9,32 Iz 45,9 (11) Mt 6,7 : Jk 3,5nn (12) Ž 39,6; Jb 14,2 Ž 102,12 109,23 144,4 : Jk 4,14; Kaz 8,7

¹⁰ⁿ Kazatel uzavírá své úvahy o člověku připomínkou, jaké je jeho místo před Bohem. Všechno stvořené má své postavení a určení dáno jménem, jež dostalo od Boha (Gn 1,5.8.10 Iz 40,26 43,1) i od člověka (Gn 2,19 3,20 5,3). Kdo dává

jméno, je pánem toho, komu je dává. Tím je stanoveno i místo člověka, který obdržel jméno Adam, tj. Člověk (sr vk Gn 5,2). Je podřízen Stvořiteli, který mu dal jméno. A jsa 'prach ze země' (Gn 2,7), přísluší k zemi, na níž bude přebývat, ji obdělávat a střežit, dokud se do ní nevrátí (Gn 3,19). Po vyhnání ze zahrady Eden ztratil člověk přímé obecenství se svým Učinitelem a Otcem: Může ho poznat, až když sám je jím poznán (Gn 18,19 Jr 1,5 Am 3,2 Ga 4,9), tj. vyvolen a povolán. S Pánem tak vznešeným i skrytým se lidský prach nemůže přít. Je před ním jako hlína před hrnčířem (Iz 45,9 Ř 9,20). Před Bohem smí člověk jen mlčet a čekat, zda a co on mu řekne. Modlitba je odpověď na Boží oslovení (sr Kaz 5,1 [= 2 K] Mt 6,7).

¹² Zbytečné i nemoudré je přít se se spravedlivým Soudcem (Jb 9,2n). Také proto, že člověk sám neví, co je pro něho právě dobré. Neumí posoudit užitečnost svého postavení, poněvadž tu žije život příliš krátký. Jepičí, pomíjívá stínovost jeho bytí mu brání, aby rozpoznal různé spojitosti s účelností přítomné existence. Brání mu v tom i skutečnost, že nevidí ani do nejbližší budoucnosti. Neví, co bude v příštím okamžiku, natož co bude zítra nebo za rok. Proto prožívat dnešek plně z Boha s jeho dary rozhoduje i o zítřku.

4. ZAMYŠLENÍ NAD ŽIVOTEM

a) Co je lepší?

7,1—14

7

- ¹ Dobré jméno je nad výborný olej
a den smrti nad den narození.
- ² Lépe je jít do domu truchlení
než vejít do domu hodování,
neboť tam je zřejmé, jak každý člověk skončí,
a živý ^a si to může vzít k srdci ^a.
- ³ Lepší je hoře než smích,
neboť zachmuřená tvář prospívá srdci ^b.
- ⁴ Srdce moudrých je v domě truchlení,
ale srdce hlupáků v domě radovánek.

- ⁵ Lépe je slyšet důtku od moudrého
než ^c poslouchat opěvování od ^c hlupáků,
- ⁶ neboť jako praskot trní pod hrncem
je smích hlupáka.
I to je pomíjivost.
- ⁷ Útlak i z moudrého udělá ztřeštěnce
^d a dar ničí srdce ^d.
- ⁸ Lepší je zakončení věci než její počátek,
lepší je trpělivost nežli povýšenost.
- ⁹ Nepropukej v náhlé hořekování,
neboť hořekování si hová v klíně hlupáků.
- ¹⁰ Neříkej: „Čím to je, že dny dřívější byly lepší než tyto?“
To není moudré, ptáš-li se na to.
- ¹¹ Dobrá je moudrost, jakož i dědictví,
užitečná těm, kdo vidí slunce;
- ¹² být ve stínu moudrosti
je jako být ve stínu peněz,
avšak užitečnější je poznat moudrost:
ta zachovává život tomu, kdo ji má.
- ¹³ Pohleď na Boží dílo!
Kdo může narovnat, co on zkrivil?
- ¹⁴ V den dobrý uživej dobra
a v den zlý si uvědom,
že ten i onen učinil Bůh proto,
aby se člověk ^e nedozvěděl, co bude po něm ^e.

^{a-a} bude myslet na budoucí věci, V. — ^b + provinilcovu, V. — ^{c-c} být oklamán lichocením, V. — ^{d-d} a ničí jeho šlechetné srdce, O^b; ... sílu jeho srdce, V. — ^{e-e} nenašel proti němu spravedlivé stíženosti, V.

(1) PŘ 22,1 (3) : 2K 7,10 (5) : Ž 141,5 PŘ 13,18 15,31n (6) : Ž 118,12; : Kaz 2,2 (7) : Ex 23,8 Dt 16,19 (8) : PŘ 14,29 (9) : PŘ 14,17 Jk 1,19 (11) : Kaz 11,7 (12) : PŘ 3,1n (13) : Kaz 1,15 Jb 12,14 Iz 14,27 (14) Kaz 3,4

¹ V posledním verši předešlé kapitoly se Kazatel ptá: Kdo ví, „co je člověku v životě k dobru?“ V tomto oddíle (7,1—14) se zamýšlí nad touto otázkou, a odpovídá sedmi výroky (vv.1.2.3.5.8.11.13n): V prvním výroku o dobrém jménu je v původním jazyce slovní hříčka (H. šém = jméno, šemən = olej; sr Pís 1,3), která se v češtině nedá vyjádřit

(v němčině se o to pokouší Vischer: Besser is gutes Gerücht als gute Gerüche). Nad olej a nejdražší kosmetické přípravky je cena dobré pověsti. Mít dobré jméno a přízeň je pro Izraelce víc než jakýkoli časný statek (Př 22,1). Někteří vykladači vztahují již první část verše na den pohřbu: dobré jméno je žádostivější než skvělý pohřeb s drahocenným olejem (sr Sírach 41,11n Mk 14,3n; Galling). Dobré jméno znamená dobrou památku (Př 10,7 Jb 18,17). Zůstane-li po zemřelém světlá památka, pak smrt je vpravdě korunou života a den smrti je lepší než den narození.

Přednost dne odchodu ze života spočívá v tom, že chvíle narození je dnem vstupu do nejisté a snad trapné zdejší existence. V den odchodu však již je jasno o všem, co bylo v životě dobré a čisté.

² S tím bezprostředně souvisí výrok druhý o domu smutku a domu veselí. Hodování při narození nebo o svatbě jsou projevy radosti, že vítězí život nad smrtí. Avšak smrt bezohledně upamatovává člověka na jeho dočasnost, na úděl smrtelného stvoření, a tím ho chrání před sebezbožněním. V domě smutku je proto člověk blíž pravdě a moudrosti (sr Ž 90,12).

³ⁿ Protějškem smíchu je smutek. Hebrejský výraz pro 'hoře' (*ka'as*) znamená sice také nevrlost, zlost, vztek (Př 12,16 Ž 85,5), ale i zármutek a žal (1S 1,16). V žalmech souvisí hoře se slabostí, porážkou a pokáním (Ž 6,8 31,10), tedy s Božím soudem, kdežto smích je spíše symbolem síly, veselí i vítězství (2S 6,5 Ž 2,4 59,9). Hoře spolu s truchlením upozorňuje na smrt a vede člověka k tomu, aby si uvědomoval své meze, kdežto dům radovánek toto poznání zamlžuje a oddaluje. Proto moudří se nevyhýbají setkání s Božím soudem, jdou do domu truchlení, pošetilci se však raději obracejí ke svým falešným útěchám a iluzím (L 15,13 17,26n Ř 13,12n).

⁵⁻⁷ Potřebnost kárné domluvy oceňuje zejména kniha Přísloví (Př 13,1 15,31n 17,10). Jak syn od otce, tak dospělý od lidí moudrých potřebuje slyšet i napomenutí. Výtky napomáhají odstranit vady a kazy. Zato k ničemu dobrému není lichotivé opěvování pošetilců. Je tak neúčinné jako trní zapálené pod kotlem: Vydává velký praskot, ale rychle shoří a žár z něho není skoro žádný. V původním jazyce je nepřelozitelná hříčka (H. *sírím* = trní, *sír* = hrnec, *šír* = opěvování, píseň). Na lichotky a přívětivost hlupáků musí dát pozor i moudrý. Ani on totiž není uchráněn svodu. Vedle chvály od

druhých je však i pokušení zneužití vlastní moci, které zbaňuje také moudré a odpovědné muže nejen svobodného úsudku ale i střídlivého rozhledu. Úplatky dovedou zaslepit i poctivce (Ex 23,8 Dt 16,19).

⁸⁻¹⁰ Další výrok srovnává konec se začátkem a trpělivost s povýšeností. Protějškem povýšeného člověka bývá člověk pokorný (Př 29,23) a trpělivý. Zkušebním kamenem je přitom vztah ke konci věci. Konec pak možno chápat ve smyslu zaslíbení evangelia: Kdo vytrvá až do konce, bude spasen (Mt 24,13 sr L 21,19). Kdo uprostřed bolestí a úzkostí posledního času nese trpělivě uloženy kříž, dočká se slavnějšího konce než byl počátek stvoření.

Netrpělivost se rodí z pýchy. Pyšný si myslí, že do všeho nejlépe vidí. Když pak něco jde napříč a jinak než čekal, hněvá se a je podrážděný (Př 22,24). Ukvapenost v úsudcích roste z hloupé nevěry, která nezná ani Boží svrchovanost a spravedlnost, ani jeho trpělivost a milosrdenství. Domýšlivec je netrpělivý, když se přivalí Boží soudy. Netrpělivý spěchá na lidi i na Boha. Ale Nejvyšší má čas, jeho mlýny melou pomalu. Kdo nedovede čekat, vidí jen temnou přítomnost a pošetile věří, že minulost byla lepší přítomnosti. Vše, co je dobré v životě, potřebuje trpělivosti. Kazatel varuje před falešným únikem do včerejška a před vírou, že člověk je pánem svého dneška a zítřka.

¹¹ⁿ Předposlední naučení chválí moudrost a zděděný majetek. Dědictví je dobré, je-li spojeno s moudrostí člověka, který je přijímá (sr Př 10,14n). Kazatel píše pro živé, pro svět. A v něm moudrost má něco společného se statkem: obojí člověka chrání. Moudrost je moc, která uvaruje člověka před škodami z pošetilého jednání. Bohatství pak přináší člověku vážnost u lidí a chrání ho před nouzí. Přece však moudrost je víc než majetek. Je cennější stříbra i zlata (Př 3,14 8,19 16,16), poněvadž je pramenem života, zdejšího časného i onoho neporušitelného (sr Př 3,18.22 4,13.22 8,35).

¹³ⁿ Poslední výrok vybočuje z řady tím, že chce být jejím dovršením a že užívá i příkazu: „Pohled na Boží dílo!“ Kazatel se vrací ke svému slovu o křivolakostech života (1,15) a prohlašuje, že člověk je neschopen srovnat, co Bůh učiní křivým. V bludišti života i dějin zabloudí každý, kdo odmítne Boží ruku, jeho Slovo. Člověk není schopen ve zmatku a zkáze tohoto věku vidět při práci skrytého Tvůrce a Pána všeho

jsoucná. Světlo mu svítne až poznáním, že i démonské temnoty jsou ve službě Všemocného a jeho soudů (Ž 76,12n Iz 45,7). Jen vidět, jak i zmatkem vládne Boží prozřetelnost! Všechno na světě má své poslání. Ve své porušenosti člověk potřebuje zlé dny, aby se falešně neholedbal sám sebou a byl k sobě kritický. A potřebuje dny dobré, aby si nezoufal ve své zvrhlosti a učil se vděčnosti. Moudrost učí umění přijímat dobré jako zlé z Boží ruky, děkovat i kořit se. V této vysoké škole byl pocvičen i Jób (Jb 2,10), ač mnoho rebeloval než umkl (39,34 42,2n).

b) Ničeho příliš

7,15—22

- ¹⁵ **To všechno jsem viděl ve dnech své pomíjivosti:
Spravedlivý hyne i při své spravedlnosti
a svévolník dlouho žije i při své zlobě.**
- ¹⁶ **Nebud' příliš spravedlivý ani nadmíru moudrý;
proč by ses měl zničit?**
- ¹⁷ **Nebud' příliš svévolný a nebud' jako pomatenec;
proč bys umíral, než vyprší tvůj čas?**
- ¹⁸ **Bude dobře, když se tohoto^f přidržíš
a ono nespustíš ze zřetele;
vždyť kdo se bojí Boha, ujde obojímu.**
- ¹⁹ **Moudrost dává moudrému více síly,
než jakou má deset mocných v městě.**
- ²⁰ **Není na zemi člověka spravedlivého,
aby konal dobro a nehřešil.**
- ²¹ **Nevšímej si všech řečí, které se^g vedou,
abys neuslyšel, jak tě zlehčuje tvůj otrok.**
- ²² **Sám v srdci víš, žes i ty častokrát
zlehčoval druhé.**

^f spravedlivého, V. — ^g bezbožníci, O'.

[15] : Kaz 8,14 Ž 73,12—14 [16] : L 18,11n [19] : Kaz 9,16.18
Př 21,22 [20] 1Kr 8,46 2Pa 6,36 Ž 14,3 Ř 3,23 1J 1,8

^{15—18} Kazatel sděluje další zkušenosti svého prchavého života: Předně varuje před krajnostmi v dobrém i zlém. Je spravedlnost, která přivádí člověka do zkázy, zatímco bezbožnost kvete a tyje. Dalo by se myslet i na spravedlnost víry, které jest uložen svědecký kříž. Ovšem být 'příliš spravedlivý' a 'nadmíru moudrý' je spíše varováním před samospravedlností a přemoudřelostí (sr L 18,11n). Tato 'bezvadnost a příkladnost' ohrožuje člověka, který si o sobě myslí víc, než sluší, a čeká od sebe víc, než smí. Tím se obelhává a klame i jiné, stejně jako okázalý svévolník a hlupák. Ve věku viny a smrti potřebuje člověk znát svou omezenost a nedostatečnost, jinak ho domýšlivost svádí k tomu, že chce příliš mnoho a přičítá si příliš mnoho. Před touto zhoubnou sebedůvěrou chrání člověka bázeň před Bohem. V ní je počátek pravé moudrosti (Ž 111,10 Jb 28,28 Př 1,7).

¹⁹ⁿ Kazatel chválí moudrost pro její zvláštní moc (sr Př 21,22 24,5), která předčí i deset mocných. Desítka je součet 7 a 3, dvou čísel symbolisujících úplnost, dokonalost, tedy číslo dvojnásobně úplné. Předčit 10 znamená převýšit zcela naprosto, ale i předčit všecky. Někteří tu vidí narážku na zřízení desíti představených v řeckém městě, o němž se zmiňuje i Josefus Flavius, když píše o Jeruzalému (Ant. XX. 8,11). Moudrost je totiž síla jiného druhu než moc vladařů. Nepotřebuje železa k obraně, žádná vnější moc ji trvale nepřemůže. Příklad její moci uvádí Kazatel v kapitole 9,14n: chudý mudrlec v obleženém městě.

V.20 je jedno z radikálních prohlášení bible o porušenosti člověka. Spravedlivý není ani ten, kdo se podle lidského měřítká zdá sebespravedlivější (sr Ž 14,3 1Kr 8,46 2Pa 6,36 Ř 3,23 1J 1,8).

²¹ⁿ Zkouškou dospělosti je vztah k člověku, který po straně pomlouvá a tupí. Svědectvím víry je nehněvat se a neurážet ani pro kletby. Raději se pokořit jako David, když mu Šimeí zlořečil (2S 16,5—12), a raději se za nenávistníky modlitebně přimlouvat jako Ježíš (L 23,34). I zlehčování a ponižování lidskými ústy patří do Boží školy, aby člověk pamatoval, že jemu bylo odpuštěno víc (Mt 18,21n.35).

c) Neúplnost poznání

7,23—29

- ²³ **To všechno jsem chtěl vyzkoušet moudrostí;**
řekl jsem si: **Budu moudrý!**
Ale moudrost^h se ode mne vzdalovala.
- ²⁴ **Daleko je to, co se stalo,**
hluboko, přehluboko; **kdo to nalezne?**
- ²⁵ **Zaměřil jsem se cele na to, abych poznal a prozkoumal**
a vyhledal moudrost a smysl všeho,
abych poznal i hloupou svévoli a ztřeštěnou
pomatenost.
- ²⁶ **A přicházím na to, že trpčí než smrt je žena,**
je-li léčkou,
je-li její srdce síť a ruce pouta.
Kdo je Bohu milýⁱ, unikne jí,
hříšník jí však bude lapen.
- ²⁷ **Hleď, na to jsem přišel, řekl Kazatel,**
když jsem porovnával **jedno s druhým,**
abych se dopídl smyslu,
- ²⁸ **jež jsem stále hledal a nenalézal:**
Mezi tisíci jsem našel jednoho člověkaⁱ,
ale ženu jsem mezi těmi všemi nenalezl.
- ²⁹ **Hleď, jenom na to jsem přišel,**
že Bůh sice učinil člověka přímého,
ten však vyhledává samé smyšlenky.

^h H. ona. — ⁱ dosl. dobrý před Bohem (sr 2,26). — ⁱ 'áďám, H.

[23] : Ř 1,22 [24] : Jb 28,12 Ř 11,33 [25] : Kaz 1,17 2,12 [26]
: Př 5,3n 7,22 22,14 [29] : Gn 1,27.31; Gn 3,6n

²³ⁿ Slova 'to všechno' se asi vztahují k předešlému, oč se Kazatel pokoušel svým rozumem: prozkoumat vše, co se děje pod nebem. Pokoušel se být moudrý, osvojit si všechno vědění o světě. Hledal moudrost a chtěl si ji přivlastnit. Ale nenašel ji, vzdálila se mu. Moudrost není věc, kterou lze dobýt, získat, koupit. Podstata 'věcí' zůstává vzdálená, tajemná, neznámá lidskému poznání, vědě. Smysl existence i cíl všeho jsoucna jsou hluboko pod povrchem věcí (Jb 28,12n).

Obrat 'To všechno' může se však týkat i toho, co násle-

duje: Kazatel chtěl být moudrý, avšak moudrost tím víc mu unikala. Vlastní bytí a smysl jsoucna zůstává pro něj v nedosažitelných dálkách a hloubkách. Tak se z moudrého snadno stává pošetilec, pomatený krásou stvoření, sladkou svůdností žen. Pokus hledat Boha v hlubinách lidství končí ztřeštěností.

²⁵⁻²⁷ Kazatel pokouší se znovu rozlišit moudrost a hloupost, rozvážnost a pomatenost. Shledává přitom, že hořkost smrti nedosahuje 'hořkosti ženy'. Bylo by ovšem proti duchu bible rozumět tomuto soudu absolutně. SZ nesdílí egyptský despekt k ženě, neopovrhne ženou, i když ji podřizuje muži (sr vk Gn 2,21n 3,16). Písmo učí v ženě vidět Boží dar: „Kdo našel ženu, našel dobro a došel u Hospodina zalíbení“ (Př 18,22). Kazatel toto kladné hodnocení přijímá (sr 9,9). Ženou s hořkým koncem je míněna sladká svůdnice jako v knize Přísloví (5,3n). Hořkost patří k prokletí (Nu 5,18 Ř 3,14), k otročině (Ex 1,14) a k opuštění Hospodina (Jr 2,19), jež vede k zatracení (Př 15,10n Ž 55,24). Svodem je žena, která odvádí od Boha živého k modlám a narušuje smlouvu věrnosti. Tak svedly krále Šalomouna cizinky (1Kr 11,3), uctívající božstva svých národů.

Tato svůdkyně je přirovnána k loveckým léčkám (sr 9,12 Jb 19,6) a její srdce k síti (Ez 32,3 Mi 7,2), její ruce k poutům (sr Sd 15,14). Je to gradace od nastražené pasti, již se lze vyhnout, přes zatahující se síť až k svírajícím okovům. Podobný soud čteme v knize Přísloví (5. kap.). Rozdíl je však nápadný: Tam otec varuje své syny a dává též rady, jak se svůdnici vyhnout, zde není žádná rada ani varování. Pro Kazatele je únik nebo uvíznutí skryto v tajemství Boží vůle a milosti. Hříšník je vydán lovkyni na pospas, kdežto svého milého Bůh ochrání (podobně sr 2,26). V závěrečném souhrnu Kazatel zjišťuje, že došel k takovému hodnocení srovnáváním obou krajností, když hledal smysl všeho.

²⁸ⁿ Nakonec uvádí, že mezi tisíci našel jednoho člověka (H. 'áďám), ale pravou ženu nenašel (sr Gn 2,18). Tento výrok je třeba číst v souvislosti s předchozím varováním před ženou-svůdnicí a v souvislosti s biblickou zprávou z Gn 3, podle které je žena příčinou přestoupení (1Tm 2,14). Člověkem pravým a spravedlivým se zřejmě míní člověk Bohem stvořený a hříchem nedotčený, člověk, jenž zná smysl věcí a událostí, člověk připomínající mesiáše, k němuž Kazatel spolu se starozákonním lidem vyhlíží. Shledává, že lidé ztratili smysl živo-

ta, vzdálili se od svého Stvořitele a vytvářejí si všelijaké bůžky a náhražky pravého Boha, lnou ke svým výmyslům a jim se oddávají. Jedinou nadějí i jedinou výjimkou je člověk budoucnosti, svatý a spravedlivý.

d) Panství člověka 8,1—9 (=7,30—8,9 K)

- 8 ^{117,30} Kdo se vyrovná moudrému
a kdo zná výklad věcí?
¹¹ Moudrost prosvítí člověku tvář,
a i tvrdost jeho tváře se změní ^a.
² Pravím: Dbej ^b na králův rozkaz,
a to kvůli přísaze Boží.
³ Neodcházej náhle ^c od něho, nestůj při zlé věci;
neboť on může učinit všechno, co se mu zlíbí.
⁴ Vždyť královo slovo ^d má moc
a kdo řekne: „Co to děláš?“
⁵ Kdo dbá na příkazy, neokusí nic zlého,
srdce moudrého ví, že nastane čas soudu.
⁶ Nad každým děním ^e nastane čas soudu ^e;
na člověku je mnoho zlého ^f.
⁷ Nikdo neví, co nastane ^g;
kdo oznámí člověku, jak bude?
⁸ Není člověka, jenž by měl svého ducha v moci,
nezadrží jej, nemá moc nade dnem smrti;
^h z toho boje ^h není východiska,
svévole nezachrání toho, kdo ji páchá.
⁹ To všechno jsem viděl,
když jsem si předsevzal zabývat se vším,
co se pod sluncem děje
v čase ⁱ, kdy má člověk moc nad člověkem
a působí mu zlo.

a-a ale (člověk) nestydaté tváře bude nenáviděn, O' (< *jissānē'* místo *ješunnē'*, H.); Nejmocnější mění jeho tvář, V (< *ješannē'* místo *ješunnē'* H.). — ^b Já dbám, V. — ^c Podle některých rpp O': 2b... Boží se neukvapuj. 3a Odejdí od... — ^d × O'. — ^{e-e} je čas a pravá chvíle, V. — ^f poznání, O'; trápení, V. — ^{g-g} protože nezná minulé (věci),

V. — h-h v den boje, O'. — i × O' (čte notu akk 'et místo nomina 'et = čas).

(1) : Př 17,24 Sk 6,15 (3) : Kaz 10,4 (4) : Jb 34,18 (6) : Kaz 3,1 (7) : Kaz 6,12 9,12 10,14

¹ Kraličtí připojují podle Vulgáty první část 1. verše k předchozí kapitole, což nedělají ani reformační překlady cizí ani Septuaginta. Pochybovačná otázka, zda vůbec je někdo moudrý a vidí do tajemství života, vskutku vhodně uzavírá záporné výroky o člověku. Taková otázka vyvolává jednoznačnou odpověď: Nikdo. A přece druhá část verše odpovídá kladně: Moudrost se pozná i na lidské tváři. Písmo odlišuje tvář světlou, jasnou (Př 16,15), která zračí srdce vlídné, přejné i veselé, od tváře temné, chmurné (Da 3,19), která vyznačuje nitro rozhněvané i smutné (2Kr 8,11). Moudrost může změnit i tvrdou a krutou tvář. Víra vrací srdci pokoj a radost, a ty se zračí v oku i tváři.

²⁻⁴ Rada, jak se chovat před králem, připomíná knihu Přísloví, kde otec poučuje syna (Př 24,21). Zde však porušuje dosavadní ráz knihy, v němž pisatel vystupoval sám jako král. Nyní spíše jako mudřec napomíná k poslušnosti královských výnosů. Luther překládá podle Vulgáty (1. os.): „Hledím si úst králových a přísahy Boží.“ A vykládá: „Všecko činíme před Boží tváří. Kdo přísahá úředníkovi, nepřisahá člověku, ale Bohu. Tak je poslušnost vůči vrchnosti zahrnuta v poslušnosti Boží; i Pavel poroučí služebníkům, aby poslouchali pány, ne jako sloužící lidem, ale Bohu (Ef 6,7 Ko 3,22n).“ Současní vykladači se v překladu verše různí.

Obrat 'přísaha Boží' může znamenat ve SZ jak přísahu člověka Bohu (Ex 22,10 [= 11 K] 2S 21,7 1Kr 2,43), tak přísahu Boha člověku (Gn 26,3 Dt 7,8 Jr 11,5). Z textu nevyplývá jednoznačně, co měl pisatel na mysli. Může jít o přísahu věrnosti, kterou skládal poddaný králi ve jménu Božím, ale také o přísahu, kterou Bůh učinil Davidovi pro celý jeho rod (2S 7,14). Jenže v době vzniku knihy Kazatel už Davidovci nevládli. Mluví se patrně o pohanských králích. I když SZ ostře odmítá zbožnění králů, drží pevně jejich pověřenost Bohem, takže dokonce davidovské krále jako předobraz Pomazaného-Krista nazývá syny Božími (2S 7,14 Ž 2,7). Přitom ovšem bible zdůrazňuje i jejich služebnost a stejně i jiných (Ž 89,4 sr Ř 13,4). Mají-li tedy vladaři své místo z milosti-

vého pověření Nejvyššího a stojí-li v jeho službě, právem patří jejich výrokům a výnosům bedlivá pozornost i zvláštní čest (1Pt 2,17). Více však sluší poslouchat Boha než lidi (Sk 5,29) a bázeň patří jen Bohu (1Pt 2,17). Poslouchat krále kvůli 'přísaze Boží', znamená tedy jak podporu krále tak i jeho omezení. Člověk je povinen poslouchat ho, ale jen na kolik to je v souladu s Božím zákonem. Kraličtí proto připomínají: „t. v tom poslouchej vrchnosti, pokudž by to nebylo proti Bohu“ (Kv).

⁵ⁿ Také další výrok vybízí k životu v mezích zákona: „Kdo dbá na příkazy, neokusí nic zlého.“ Výrazu 'příkaz' se užívá jak o Božím (Ex 24,12) tak o lidském nařízení (1Kr 2,43). Kazatel může mít na mysli obojí: život spravedlivý před Bohem i před lidmi je život pravý a chrání člověka před škodami duše i těla (sr Př 19,16). Luther vidí v soudu trest a odkazuje na Ř 13,2. Moudrému srdci napomáhá, že zná uložený čas soudního účtování, jemuž podléhají všichni bez rozdílu (sr 11,9 12,14). Není třeba vzpourou předcházet zásahu nejvyššího Soudce, který nejlépe ví, kdy a jak lidského vladaře sesadit (Ž 2,10n Da 4,22).

Kazatele jako jiné biblické svědky trápí sverepost lidské zloby. Pro tvrdost a nemilosrdnost jsou na zemi páni nemilosrdní a tvrdí. Tím ovšem Písmo neschvaluje ani neomlouvá tyranii panovníků. Panovníci, vykonávající Boží soud, sami jsou pod soudem. A ten dopadne na ně v Bohem určený čas.

⁷ⁿ Ve dvou věcech je člověk zcela bezmocný: Předně je mu milosrdně zakryta budoucnost. Ve své zaslepenosti však člověk této skrytosti zneužívá a nenaplnuje dnešek, jak má. Ani si nepřipustí budoucí soud, a proto v přítomnosti jedná, jak se mu zlíbí. Neznámý zítřek svádí člověka, aby z dneška bezohledně urval, co se dá. K tomu navíc nemá člověk v rukou závěr svého vlastního životního údělu: nemůže zadržet dech života, když jej Bůh odnímá (Ž 104,29), nemá v moci určit den své smrti (leđa sebevraždou). Z posledního boje není pro člověka úniku a žádná lidská svévole nevyprostí ho ze spárů smrti (Ž 89,49).

⁹ Celý oddíl končí úvahou nad bědností lidského života: 'To všechno' se vztahuje na předešlá pozorování (sr 7,27). Správa lidské společnosti je nezbytná, nemá-li dojít k zmatkům a vzájemnému hubení. Zákony a výkonná moc mají zajišťovat život v řádu a spravedlnosti. Poněvadž právo má zá-

klad v Božím ustanovení, je i tato moc spojována v Písmu s autoritou Boží (Ř 13,1n). Dobrá, spravedlivá vrchnost je darem Boží přízně, zlá pak a zkázonosná je projevem Božího hněvu (sr Iz 3,4.12). Přitom není zamlčeno, že královská instituce vyžádaná lidem byla dána v hněvu (1S 8,7 Oz 13,11).

e) Cesty lidské a Boží 8,10—17

- ¹⁰ Hned nato jsem pohleděl
na pohřbenéⁱ svévolníky;
^k přicházivaliⁱ a odcházeli ze svatého místa^k
^l a ve městě se zapomínalo, jak jednali.^l
Také to je pomíjivost.
- ¹¹ Poněvadž nad zločinem není hned vykonán rozsudek,
tíhne srdce lidských synů k páchání zla.
- ¹² Přestože hříšník páchá zlo^m stokrát
a lhůta se mu prodlužuje^m,
já vím, že dobře bude těm,
kdo se bojí Boha,
těm, kdo se bojí jeho tváře.
- ¹³ Avšak svévolníkovi se dobře nepovede,
život se mu ani o den neprodlouží, bude jako stín,
protože nemá bázeň před Boží tváří.
- ¹⁴ Další pomíjivost, která se na zemi vyskytuje:
Jsou spravedliví,
které jako by poznamenalo dílo svévolníků,
a jsou svévolníci,
které jako by poznamenalo dílo spravedlivých.
Řekl jsem si, že i to je pomíjivost.
- ¹⁵ I vychvaloval jsem radost,
protože pro člověka není pod sluncem nic lepšího,
než jíst a pít a radovat se.
To ho provází při jeho pachtění ve dnech života,
které mu Bůh pod sluncem dopřál.
- ¹⁶ Jakmile jsem si předsevzal poznat moudrost,
viděl jsem, co je na zemi lopoty;
ve dne ani v noci člověk neokusí spánku.

¹⁷ **Spatřil jsem též, že veškeré dílo Boží,
dílo, které se pod sluncem koná,
není člověk schopen postihnout;
ať se při tom hledání pachtí sebevíc,
všechno nepostihne.**

**Ani moudrý, řekne-li, že zná to či ono,
není schopen všechno postihnout.**

i+i do hrobu ukládané, O' (< q**eb**árím múbá'ím místo q**eb**úrím, v**áb**dá'ú, H.). — k-k dokud ještě žili; byli na svatém místě, V. — l-l a byli chváleni v městě, protože tak jednali, O'; a byli chváleni v městě, jako by jednali spravedlivě, V. — m-m odedávna a ještě dříve, O'.

[11] : Ž 10,6 50,21 Iz 26,10 Mal 3,15 [12] :: Iz 65,20 Ř 2,5
[14] : Kaz 7,15 9,2n Ž 73,12—14 [15] Kaz 2,24 5,17(= 18 K)
9,7; 3,12.22 [17] : Jb 5,9 Kaz 3,11 Ř 11,33; Ž 73,16

¹⁰ Nový oddíl jedná o nesrovnalostech lidského života. Ani ve smrti a při pohřbu není mezi lidmi rovnosti. Někdy je to spíše výsměch spravedlnosti, s jakými poctami odcházejí ze scény společenského života zřejmí zlovolníci. Někteří pak lidé spravedliví, zbožní, praví dobrodinci obce odejdou bez veřejného uznání, chudí, opuštění a zanedlouho jich nikdo nevzpomene. Odpírá to Božímu pořádku, neboť SZ přece přiznává spravedlivým památku dobrou i dlouhou již zde na zemi (Př 10,7 Ž 112,6), kdežto o bezbožníkovi prohlašuje, že jeho památku sám Bůh zahladí (Ž 34,17 Iz 26,14).

¹¹⁻¹³ Kazatel vysvětluje, proč to na světě chodí tak, že si rozvratníci ba zločinci dovolují vždy víc a daří se jim. Nejvyšší Soudce nevykonává svou spravedlnost hned. S rozsudkem a výkonem trestu dlouho vyčkává, odkládá jej. (Výraz 'rozsudek', hebr. *pitgám*, je perského původu a znamená výnos Boží nebo královský.) Zlovolníci však se tímto odkladem stávají drzejšími. Když Svrchovaný je nevydává katu ihned, když hřích nebo zločin není ztrestán neprodleně, domnívá se krátkozraký člověk, že soud není a nebude vůbec. Této slepotě dává Kazatel výstrahu: Bůh většinou nestihá vinníka okamžitě. Boží soudy se však konají, i když to lidský rozum nevnímá.

'Stokrát' znamená nesčetněkrát, jakoby bez konce a bez omezení (: vk Ex 20,5). I když jsou modláři, kteří tu dlouho žijí v blahobytu a bezpečí, neznamená to, že takoví mají život a že jim je dobře. Jejich život je jen stín, který bez užitku přeletí. Dobře je těm, kdo žijí v bázni Boha živého.

Boží 'tvář' znamenala Izraelcům konkrétní skutečnost. V lidské tváři se jeví duše člověka, jeho nitro. Podobně Boží tvář je jeho nejzřetelnější zjevení. Proto bývá Boží tvář spojována s určitým místem (např. s horou Zákona, Dt 5,4), zvláště pak se svatyní a s její službou (Dt 33,10). Apoštol učí právem hledat slávu Boží ve tváři Ježíše Krista (2K 4,6). Tvář je tedy míněna Boží přítomnost v Kristu, v Duchu a pravdě, z níž se rodí bázeň svatá, dobrá, život chránící (Př 14,27 Jr 32,40). Mimo tuto přítomnost není svaté bázně, ale zvěle a strach, které lidský život ohrožují i ničí (Ž 36,2n Jr 2,19 Ř 3,18).

¹⁴ K pomíjivým zjevům v běhu světa nutno počítat i zkušenost, kterou lze udělat v tomto čase: Lidé spravedliví se tu mají, jako by páchali zločiny, a zloduchové si žijí na výsluní, jako by konali bohulibá dobrodíní. Tak se přece stalo i Synu Božímu: Nenáviděn sloupy zpronevěřilé církve, skončil vposledu na kříži jako zločinec, kdežto jeho soudci a kati žili dál ve vážnosti a dočkali se pohřbu s veškerými poctami. Podle vezdejšího údělu se nepozná pravá cena člověka. Sláva nevdanouců bývá tu zakryta trním a blátem posudků lidských i nelidských.

¹⁵ Kazatel se vrací ke své životní moudrosti, kterou už nejednou vyznal (2,24 3,12.22 aj.). Nereptá proti údělu. Nebouří se proti úradku Nejvyššího, nýbrž sklání se před tajemstvím jeho správy: I když pro hříšnost lidství není na zemi dokonalé spravedlnosti, neponechává Bůh zcela volnou ruku svévolníkům, aby rozvraceli jeho řád. Již zde dává Bůh člověku chvíle oddechu a radosti, aby se mohl potěšit ze svého dobrého díla i u dobrého pokrmu a nápoje. Královsky štedrý Dárce neupírá svému milému chvíle štěstí a pokoje. Dává je jako závdavky lepšího blaha v příštím věku Kristovy vlády. Tento pohled na Boží dobré dary chrání před požívačným hédonismem.

¹⁶ⁿ Na závěr oddílu shrnuje Kazatel, k čemu ve svém hledání dospěl: Ač se celou svou bytostí oddal jedinému cíli, aby poznal moudrost, výsledek jeho úsilí byl nevalný. Chtěl proniknout až ke kořenům života, k neklidu a touze, které člověku ani spát nedají, ale nepronikl. Jen znovu shledal, jak člověk není schopen sledovat Boha při jeho díle. Ač vynakládá sílu i čas, aby našel smysl všeho, účel práce a života, nenalézá. A i když mudrlec (filosof) tvrdí, že smysl našel, klame sám sebe: Nemůže nalézt! Poslední smysl všeho jsoucna i dění na

zemi je člověku nepostižitelný. Pokud jej člověk hledá v rovině stvoření, skončí při nejlepším v pantheismu jako Hegel: Nic nového se neděje pod sluncem, všechno je věčný návrat. Pravda je mu 'současnost věčnosti', 'současnost v sebejistotě existence' (86n), objevení toho, co tu již bylo. Kazatel naproti tomu ukazuje k Bohu, který je jiný nežli všechno jeho dílo. Tak přesahuje stvoření, že ho člověk ve svém nynějším stavu ani ze stvoření není s to poznat, natož pořádně ctít (:: Ř 1,19n). A tento Učinitel všeho má ve svém plánu, co tu ještě nebylo (Iz 43,19), nové lidství (Jr 32,38n Ez 36,26n) i nová nebesa a zemi (Iz 65,17 2Pt 3,13 Zj 21,1).

f) Stejný úděl všech

9,1—10

9

¹ O tom všem jsem uvažoval^{a b} a ve všem tom jsem zjistil,^b
že spravedliví a moudří i jejich práce jsou
v ruce Boží

Člověk neví,^c co milovat ani co nenávidět^c,
^d cíl všeho je před ním^d.

^{2e} Všechno je u všech^e stejné:
stejný úděl má spravedlivý i svévolný,
dobrý^f a čistý i nečistý, obětující i neobětující;
dobrý je na tom jako hříšník,
^g přísahající jako ten, kdo se přísahat bojí^g.

³ Na všem, co se pod sluncem děje, je zlé to,
že všichni mají stejný úděl
a že srdce lidských synů je naplněno zlobou;
po celý svůj život mají v srdci samé ztřeštěnosti
a pak se odeberou k mrtvým^h.

^{4j} Kdo tedyⁱ bude vyvolen?
Všichni, kdo žijíⁱ, mají nadějiⁱ.
Vždyť živý pes je na tom lépe než mrtvý lev.

⁵ Živí totiž vědí, že zemrou,
mrtví nevědí naprosto nic
a nečeká je žádná odměna, jejich památka
je zapomenuta.

⁶ Jak jejich láska, tak jejich nenávisť
i jejich horlení dávno zanikly
a nikdy se již nebudou podílet na ničem,
co se pod sluncem děje.

⁷ Jdi, jez svůj chléb s radostí
a popíjej své víno s dobrou myslí,
neboť Bůh již dávno našel zalíbení
ve tvém díle.

⁸ Tvé šaty ať jsou v každé době bílé
a tvá hlava ať nepostrádá vonný olej.

⁹ Uživej života se ženou, kterou sis zamiloval,
po všechny dny svého pomíjivého života.

To ti je pod sluncem dáno
^k po všechny dny tvé pomíjivosti^k,
to je tvůj podíl v životě
při tvém klopotném pachtění pod sluncem.

¹⁰ Všechno, co máš vykonat,
konej podle svých sil,
neboť není díla ani myšlenky
ani poznání ani moudrosti
v^l říši mrtvých^l, kam odejdeš.

^a dosl. ukládal do srdce. — ^{b-b} a mé srdce toto vše vidělo, O'. — ^{c-c} je-li hoden lásky nebo nenávisť, V. — ^{d-d} všechno je jako nejisté ponecháno budoucnosti, V. — ^{e-e} Ve všem je marnost, O'. — ^f + ⁱ zlý, O' V. — ^{g-g} krivopřísežník jako ten, kdo přísahá pravdivě, V. — ^h do podsvětí, V. — ⁱ⁻ⁱ má podíl se všemi živými, O'. — ^{j-j} Nikdo nebude žít stále a nemůže v to doufat, V. — ^{k-k} × O'. — ^{l-l} podsvětí, O' ∞ V (sr^h).

(1) : Kaz 8,14 (2) Kaz 2,14 : Jb 9,22 21,26 Ž 73,3n (3) Kaz 8,11 (5) : Jb 14,21; Jb 7,8—10 Iz 26,14 (7) Kaz 2,24 3,13 5,17n (= 18n K) (9) : Př 5,18n (10) : J 9,4

¹⁻³ Kazatel navazuje na zkušenost, že pozemský úděl všech lidí je stejný. Ale činy všech jsou v Boží ruce. Bůh ve své všemohoucnosti skrytě vládne nad lidmi. Člověk sám je často bezradný, nemůže rozhodovat ani o tom, co je hodno lásky a co nenávisť, nerozeznává dobré a zlé a tápe v tom, co má před sebou, tj. co se týče jeho vlastní budoucnosti i v tom, co se týče jeho minulého života. Bůh však má všechen náš život ve svém plánu a ve své moci (Př 16,9). To není víra v temný osud, ale zjištění Boží absolutnosti (Mal 1,2).

Septuaginta, Vulgáta aj. čtou na začátku v.2 ve své předloze *h-b-l* (= pomíjivost) místo *ha-kól* (= to vše); jde o změnu jediného písmene, totiž *k*, velmi podobného v hebrejštině písmenu *b*. Chtějí tím říci, že Bůh vše řídí, ale také působí, že to pomine jako nicotnost, jako *mam a van*.

Stejný úděl lidí i protikladného duchovního zaměření nechce realizovat spravedlnost, čistotu a dobrotu, jako by nebylo rozdílu mezi dobrem a zlem. Ten úděl patří k životu pod sluncem, kde je zlo; Kazatel jej patrně také sám viděl hned v prvopočátečním pádu člověka (Gn 3); proto žít na zemi znamená nemožnost dostat se z mezí, daných tímto prvotním zlem, které táhne všechny ke smrti. Kazatelův realistický důraz na zlost a zaslepenost srdcí bere chuť ke každému překotnému optimismu, pokud jde o lidskou povahu. Jeho slova nejsou smírnou elegií, ale vyjádřením těžké krize lidského života.

⁴⁻⁶ Kazatel přesto vidí v životě pod sluncem velkou příležitost. Žít znamená mít možnost, která hasne teprve smrtí. Lze ovšem Kazatelova slova chápat též jako kousavou ironii: „Živí nemají prakticky nic, mrtví mají ještě méně než nic“ (Hertzberg), anebo lze vycítovat z nich rezignovaný smutek člověka, který vidí marný koloběh života a smrti. Zbývá otázka, zda má vůbec smysl žít. Avšak živý pes, zvíře opovrhované (1S 17,43), je lepší než mrtvý král zvířat lev (Ez 19 PŘ 30,30); opovrhovaný může přece mít v životě naději na něco velikého, kdežto s mrtvým silákem je definitivně konec, jestliže promarnil naději, která je dána živému na zemi. Živí vědí o své smrti, což by je mělo vést k hledání života ve Stvořiteli (Kaz 12,1). Jinak smrtí končí všechny možnosti a nakonec i památka. Člověk sám od sebe nemá nesmrtnost (sr vk Gn 2,7). Co prožíval, sebeintenzivnější láska nebo palčivá nenávisť a othellovské žárlení atp., vše skončí. Nutno to chápat jako soud nad člověkem, který žádnými svými činy ani schopnostmi nepřeroste sám sebe z časnosti do věčnosti. Činy, jimiž chce budovat svou nesmrtnost, jsou pouze sebešálením. Jen doufání v Hospodina (Ž 62,8 73,28) přemáhá smrt. Těmito slovy je podtržena důležitost zemského života. Lze tu rozpoznat volání k vyvolení jediné cesty, jež vede k životu (Dt 30,15—20 Mt 7,13n); smrtí bude člověku navždy odňato pozvání na tuto cestu života.

⁷⁻¹⁰ Bůh má zálibu v počínání doufajícího člověka. Ten může a smí utěšeně užívat v nynějším životě chleba a vína

{ jež jsou dokonce znamením Večeře Páně; sr Gn 14,18 PŘ 9,5) i oleje, což vše je projev Božího požehnání (Ž 104,14n) a znakem radosti a pokoje (Ž 23,5). Bílý oděv je oděv slávy a vítězství (Mt 17,2 Zj 7,9).

Život s milovanou manželkou přináší pohodu a potěšení, a to vše Bůh člověku přeje už v tomto čase lopotění. V babylónském eposu o Gilgamešovi dopřávají bozi člověku tyto dary proto, že mu odňali věčný život (AOT 193—4; Matouš, 128). Kazatel naproti tomu ví o Božím soudu, který nastane (Kaz 11,9 12,14), a tím ukazuje k věčnosti. Přesto, že nynější věk pod sluncem je *mam a van*, lze už tady žít potěšeně, obstojí-li člověk jednou před Božím soudem. Nejde tedy o horátiovskepikurejské *Carpe diem* (= Užívej si dne), známé už z nápisů staroegyptských. Co kdo může na světě vykonat, to má vykonat, poněvadž Bůh k tomu dává čas a příležitost (sr novozákonní 'vykupovat čas', Ef 5,16). To vše přestane v šeu, v říši mrtvých, kde podle staroorientálních i starořeckých představ mrtví mají jakousi mátožnou stínovou existenci bez myšlení, citů a vůle. Mluví-li Kazatel podobně mýtický, vyjadřuje tím definitivní skončení všeho, co je dáno člověku na zemi k užívání. Konat ze vsí síly to, co je dobré, má smysl jen v případě, že kromě mlhavé existence v říši mrtvých existuje také pobyt u toho, který je živ na věky (sr J 14,1nn).

g) Chvála moudrosti

9,11—18

- ¹¹ Opět^m jsem pod sluncem viděl,
že běh nezávisí na snaze hbitých
ani boj na bohatýrech
ani chléb na moudrých
ani bohatství na rozumných
ani přízeň na těch, kdo mají poznání,
ale jak kdy každému z nich přeje čas a příležitost.
- ¹² Vždyť člověk ani nezná svůj čas.
Je jako ryby, které se chytají do zlé sítě,
a jako ptáci chytaní do osidla.

**Jako na ně, tak i na lidské syny bývá políčeno
ve zlý čas, který je náhle přepadá.**

- ¹³ **Také jsem spatřil pod sluncem tuto moudrost,
a jevila se mi veliká:**
- ¹⁴ **Bylo malé město
a v něm hrstka mužů.
Tu přitáhl na ně velký král,
obklíčil je a zbuďoval proti němu mohutné násypy.**
- ¹⁵ **Našel se pak v něm nuzný moudrý muž,
kterýⁿ by bylⁿ to město svou moudrostí zachránil,
ale nikdo si na toho nuzného muže^o ani nevzpomněl.**
- ¹⁶ **Řekl jsem si: Lepší je moudrost než síla,
třebaže moudrostí toho nuzného pohrdli
a jeho slova nebyla slyšena.**
- ¹⁷ **Slova moudrých v klidu vyslechnutá
jsou lepší než křik toho, který panuje^p nad hlupáky^p.**
- ¹⁸ **Moudrost je lepší než válečné zbraně,
mnoho dobrého však zničí^q jediný hříšník^q.**

^m nebo: Obrátil jsem se; + jinam, V. — ⁿ⁻ⁿ tak i O'; × V. — ^o + potom, V. — P-P v pošetilostech, O'. — ^{q-q} kdo v jediné [věci] zhřeší, V.

[11] : Am 2,14n; Př 16,9 (12) Kaz 8,7; : L 21,35 (16) Kaz 7,19;
: Mk 6,2n (18) : Joz 7

¹¹ⁿ Od 2. osoby jedn. č. přechází Kazatel k vyprávěcímu způsobu, aby vylíčil, co mu bylo dáno vypořádat v životě lidí. Lidé mohou svými možnostmi a schopnostmi udivovat — i to jsou Boží dary —, ale výsledek lidské činnosti je vždycky závislý na vůli Boží (sr Am 2,15n). Pesimisticky a přece zcela realisticky vyznívá výpověď o nepředvídatelnosti zlého času, který přepadá člověka zcela nečekaně jako rybářská síť ryby a číhařská past ptáky. Zlým časem je patrně nejen smrt, ale i různé nepředvídané nehody. Kazatelovo zdůraznění Boha, který vše řídí, brání vidět v těchto slovech víru v slepý osud a pouhou náhodu.

¹³⁻¹⁸ Moudrost naprosto nemusí nalézt uplatnění ve světě plném nemoudrosti. Kazatel ilustruje toto své pozorování příběhem. Je těžko určit, zda měl na mysli historický případ (jako např. Archiméda a Syrakúsy, obléhané v 3. stol. př. Kr. Římany — tedy v jeho době —, proti nimž Archimédes vynalezl

účinnou zápalnou zbraň], nebo jen uvádí příklad jako obecnou možnost. Nejspíše však podnětem byla přece nějaká událost. Jinak by se těžko hledal důvod, proč uvádí právě takovýto příklad, který nevypadá vůbec typicky. Měl-li Kazatel na mysli syrakúskou situaci, bylo by ovšem nutno změnit překlad, že onen muž město vysvobodil. Tak to vskutku chápe většina překladatelů. Jinak by to přece byl skoro křiklavý doklad lidské slepoty: obyvatelé města, které může postavit jen málo obhájců, se octnou v krajní nouzi při obléhání mocným nepřitelem, a přece nevyužijí možnosti schopné zachránit je, jen proto, že mudřec, který by je mohl vysvobodit, je nuzný! V podobném postavení se ani král obyčejně neostýchá přijmout pomoc, třeba od žebráka, i když jinak dá na bohatého kdekdo, a moudrým chudákem se pohrdá (Sír 13,22n). Pochopit by bylo možno postoj města nejspíše tehdy, nešlo-li o nějaký jednorázový hrdinský čin chudého muže, nýbrž o jeho radu k celkovému způsobu chování a života. A tu lze myslit např. na město Jeruzalém, proti němuž přitáhl velkokrál babylónský s obléhacími nástroji a v němž Jeremjáš — všemi opovržený a znuzený — marně volal k moudrosti města, jež bylo vskutku malé ve srovnání s babylónskou velmocí. Tady totiž opravdu nezmohla nic zmužilost obhájců, když scházel duch moudrosti, pokání a bázně Hospodinovy. Bída, kterou Kazatel vidí pod sluncem, je v tom, že sice moudrost je nad zmužilost, ale kdo na ni dbá? Záchrana je na dosah ruky, ale — ač stačilo jen uposlechnout moudrost — lidská zaslepenost a zatvrzelost činí záchranu nemožnou.

Moudrost se projevuje tichostí a je nutno soustředit se na ni posloucháním, tedy i rozvažováním. Naproti tomu hlupáci se projevují halasností a vytrubují své ničemnosti. Jen vpravdě moudrý se nedá od nich umluvit a ukřičet. Na světě to však chodí — právě pro lidskou pošetilost a bezduchou zpozdilost — tak, že jeden hříšník stačí svou zvrhlostí vypínavostí a lživým přemlouváním zmařit mnoho dobra. Je ovšem pořád naděje: Je-li moudrost lepší než nástroje války, pak je nutné vzít to vážně a nasadit všecku energii k zastavení zhouby. Boží moudrost má moc, která stačí na vše.

h) Životní zkušenosti

10,1—11

10

- ¹ Mrtvé mouchy způsobí,
že ^a mastičkářův olej ^a páchne a kvasí;
^b stejně působí špetka pomatenosti,
je-li ceněna víc než moudrost a čest ^b.
- ² Moudrý má srdce na pravém místě,
hlupák na nepravém ^c.
- ³ Pomatenec, i když jde po cestě,
^c je bez rozumu ^d,
^e o každém však říká:
„To je pomatenec ^e!“
- ⁴ Zvedne-li se proti tobě vladařova nevole,
své místo neopouštěj,
mírnost může zabránit
velikým hříchům.
- ⁵ Zlo, jež jsem pod sluncem vídal,
je omyl, k němuž dochází u mocnáře:
- ⁶ Na vysoké místo se dosadí pomatenec,
kdežto schopní ^f zůstávají sedět dole.
- ⁷ Viděl jsem otroky na ořích,
kdežto knížata jak otroky chodit pěšky.
- ⁸ Kdo kope jámu, spadne do ní,
toho, kdo strhává zeď, uštkne had.
- ⁹ Kdo láme kámen, přichází k úrazu,
kdo štípe dříví, je při tom ohrožen.
- ^{10 g} Ztupí-li se sekera,
a nenaostří-li se znovu,
je nutno víc napnout síly.
Užitečná a prospěšná je moudrost.
- ^{11 h} Uštkne-li had, dřív než byl zaříkán,
zaklínač pranic neprospěje ^h.

^{a-a} líbeznot oleje (masti), O' V. — ^{b-b} málo moudrosti je cennější než velká sláva pošetilosti, O'; cennější než (?) moudrost a čest je malá pošetilost nakrátko, V. — ^c dosl. levém. — ^d dosl. srdce. — ^{e-e} všechno, na co myslí, je pošetilost, O'; (^{e-e}) protože je sám nero-

zumný, má všechny za blázny, V. — ^f dosl. bohatí (sr v.20). — ^g v.10 v O' i V přeložen značně volně. — ^{h-h} Kdo tajně pomlouvá, nedělá nic méně, než když had tiše uštkne, V.

(4) Kaz 8,2n : Př 25,15 (7) : Př 19,10 (8) Ž 7,16 Př 26,27 (11)
: Ž 58,5n

¹⁻³ Na předešlé výpovědi volně navazují věty, jež mají podobu přísloví: nejprve o mouchách a masti (v.1). Na několika málo místech, kde se v Starém zákoně mluví o mouchách, se u nich myslí na patvary démonské (Baal-zebub = Pán much, bůh Ekronu, 2Kr 1,2; sr Iz 7,18). Masti a oleje se vyráběly také pro službu Hospodinu (Ex 30,25.30—33 1Pa 9,30 2Pa 16,14), ale 'mouchy' mohou zkazit svým nečistým vlivem to, co slouží Božím službám i člověku. V tom smyslu nutno též pochopit druhou polovinu v.1, totiž jak lidé snadno přicházejí o dobrodiní moudrosti, když je ovládne při nepatrné nedbalosti pošetilost a tupost.

Druhé přísloví (v.2) hovoří o tom, že srdce moudrého (chápané jako sídlo rozumu, rozvažování a rozhodování) je na straně pravé tj. na straně dobra; jinak u hlupáka (sr Mt 25,33n.41). 'Pošetilec' (v. 3) se svou nemoudrostí projeví i na cestě. 'Cesta' značí také chování, způsob života. Ve své zalepenosti vidí však pošetilce ve všech kolem sebe, vlastní pošetilost nevnímá.

⁴⁻⁷ Další rada se týká vztahu k vrchnosti (sr Př 16,14 Kaz 8,2—9 10,15—20). Není třeba upadat ihned do malomyslnosti a zoufalství, postaví-li se vládce hněvivě proti 'tobě', tj. patrně proti moudrému. Sluší se zůstat, kde jsi, a konat svou povinnost s vědomím, že tichost a trpělivost má budoucnost (Mt 5,5). Kazatel si je ovšem vědom toho, že vládnoucímu pošetilci lze čelit pevnou umírněností jen do určité míry. Ze strany mocnáře totiž nelze čekat jen správné jednání. Je to takřka přirozený jev pod sluncem, že se dopouští omylů (v.5). Vždyť na vysoká místa bývá často ustanovován člověk zmatečný, pošetilý.

Příklady, uváděné ve v.6n, jsou historicky doloženy z dějin Egypta mezi dobami staré a střední říše i z dějin Persie a odjinud. Kazatel vidí tato fakta jako běžnou věc, která budí smutek a nelibost. Smutek neplyne ani tak z toho, že zlého knížete vystřídal ve vysokém postavení dobrý otrok, ale že místo knížete, ať zlého či dobrého, se povyšuje zlý otrok. Kníže

je zde ještě aristokrat v původním slova smyslu, tedy ten, který jedná ušlechtilě a je schopen vládnout. Otrok je zde spíše to, čemu říkáme otrocká duše, člověk bez zásad, bezohledný, dostane-li se k moci. Ježíš své učedníky varuje před touhou po moci (Mt 20,25—27). Jakás takás útěcha může být leda v tom, že všechno na světě je dočasné (sr PŘ 30,21—23); Kazateli je to známo a uvažuje o tom hned dále.

⁸ⁿ Čtyři přísloví ukazují, že se nelze spolehnout na nic na zemi a že člověk musí vždycky počítat s nepředvídatelnostmi. Nemá ani sebe v moci a může se nechtěně i zabít vlastní prací. Prvé přísloví navíc připomíná známé 'Kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá' (sr vk PŘ 26,27 Ž 7,16 9,16 57,7). Neštěstí ovšem může dopadnout na člověka nečekaně. Tak se vynoří i had ze zdi, v které se mezi spárami skrývá a vyhrívá, a uštkne člověka, jenž se chystá zeď strhnout. Podobně nebezpečí číhá na člověka i při lámání kamene a štípání dříví. I při opatrnosti odletí odštěpek či štěpinka a člověka zasáhne.

¹⁰ⁿ Na zmínku o štípání dříví navazuje řeč o železe či železném nástroji; není nutno myslet jen na sekeru. Každý nástroj mající ostří, musí být broušen, nemá-li se bezúčelně vynakládat nadměrné množství síly na práci. Myšlenka — jinak dosti všední — se dá rozšířit do obecné platnosti: Člověku je při veškeré bídě dána možnost překonávat neuzpůsobenost věcí, aby přece jen s jejich pomocí něčeho dosáhl; svou moudrostí může formovat věci, aby sloužily životu. To dal Bůh jen člověku. Za technickou zručnost a nadání vděčí člověk Bohu.

I když však člověk je vybaven různými schopnostmi, naprosto nezávisí výsledek jeho činnosti na něm; to chce zdůraznit další verš (11). Zařikávání hadů (sr SÍR 12,13) bylo v Orientě běžné a je zde zmíněno jako doklad mimořádné lidské moci přemáhat v hadu přímo toho Zlého (sr vk Gn 3,1). Ale celá tato schopnost nebo moudrost není k ničemu, nepoužije-li se jí v pravý čas. Mít moudrost ještě neznamená být ochráněn před zlem. Když zlo zaútočí a člověk ve své moudrosti neužije proti němu včas náležitých prostředků, stává se sám jeho kořistí. Ani tu tedy není člověku nic předem zaručeno.

i) Kletba pošetilosti

10,12—20

- ¹² Slova z úst moudrého příjemně plynou,
kdežto hlupáka vlastní rty pohlcují.
¹³ Sotvaže promluví, prozradí pomatenost,
a když domluví, zlou ztřeštěnost.
¹⁴ Pomatenec má plno řečí.
Co nastaneⁱ, člověk neví,
a kdo mu oznámí, co bude po něm?
¹⁵ Hlupáci se unavují pachtěním,
kdo neví kudy, nedojde do města.
¹⁶ Běda tobě, zeměⁱ, je-li tvým králem sluha^k
a tvá knížata hodují z jitra!
¹⁷ Blaze tobě, země, je-li tvůj král vznešeného rodu
a tvá knížata jídají v náležitý čas
pro posílnění a^l ne pro opilství^l.
¹⁸ Pro lenošení sesouvá se krov,
pro nečinnost rukou zatéká do domu.
¹⁹ K obveselení se strojí pokrm
a radost životu^m dává vínoⁿ;
peníze vyřeší všechno.
²⁰ Kráři nezlořeč ani v myslí,
boháčovi nezlořeč ani v pokojíku, kde uléháš,
neboť nebeské ptactvo roznese ten hlas,
okřídlenec vyzradí každé slovo.

ⁱ co bylo, O' P V (< šg-hājā místo šg-jihjēh, H.). — ^l město, O'. — ^k < nā'ar, H.; chlapec, O' V. — ^l nebudou zahanbena, O'; ne pro rozkoš, V. — ^m živým, O' V. — ⁿ + a olej, O'.

[12] : PŘ 10,32 [14] Kaz 5,2 : PŘ 15,2; Kaz 8,7 [16] Iz 3,4; Iz 5,11 [17] : PŘ 31,4n [19] Ž 104,15

¹²⁻¹⁵ Řeči moudrých lidí vedou ty, kdo je poslouchají, k tomu, co je v životě podstatné (PŘ 14,3 18,7). Naproti tomu hlupák, poslouchá-li jen sám sebe, uvádí sebe i druhé jen na falešnou cestu. Vychází ze zvrácených předpokladů a proto nemůže dospět nikam jinam než do horších ještě konců: k pádu, do úplného zajetí zla. Podává obsírně 'důležité' a 'rozhodující' výklady o tom, co 'potřebného' je nutno zařídit a jak

budou věci vypadat, zatím však mu není známo nic z budoucnosti a naprosto není s to zabránit, aby věci po jeho smrti nevypadaly třeba zcela opačně, než jak rozhodl (sr Kaz 3,22 6,12). V.15 patrně navazuje na předešlé: Pošetilec vynaloží mnoho námahy, ale jejím výsledkem je pouze únava. Neumí dojít ani do města; nedojde k cíli: k městu, jímž je asi míněn Jeruzalém (Iz 66,6), cíl poutníků. Zbloudí a třeba i zahyne na cestě.

¹⁶ⁿ Jakoby ohlasem z Iz 3,4 a 5,11n.22n líčí Kazatel bídu země pod vládou sluhy či nezralého mladíka (H. *na'ar*). K bídě země patří i nezodpovědnost jejích vládařů, kteří myslí na své hostiny a ne na vůli Boží. Zmínka o jitru (H. *boqer*) totiž upozorňuje na chvíli, kdy se člověk má ztišit ve vyčkávání, až Bůh zjeví svou vůli (sr vk Ž 5,4), kdežto špatný vládce, zpitý svou mocí, místo toho hoduje a opíjí se, že ani není schopen vnímat Boží hlas. Kazatel tu ukazuje na odpovědnost vládařů za lid a zemi. To se jeví i v blahořečení země, má-li krále z rodu svobodného neb vznešeného, což je ovšem dobré jen, má-li i ducha vznešeného, a když knížata nemyslí na své tělesné požitky, ale na zmužilost pro dobrý boj Boží (sr Př 31,4).

^{18—20} Další přísloví (v.18) může a nemusí navazovat na předešlé. Lenost svádí knížata i poddané. Výrok o ní má ráz obecně lidské moudrosti (známé i z Př 21,25 aj., i vůbec z moudrostonní literatury národů). Tato jednoduchá moudrost nesmí scházet ani údům lidu Božího. I oni jako obyvatelé domů nemohou nemyslet na to, že domy potřebují opravy. Lench se nestará, že zatéká voda do plochých, hlinou uplácáných střech, jaké byly v Izraeli; proto lze přeložit i 'trámoví' místo 'krov'. Tento zvláštní příklad má sloužit k zevšeobecnění následků nedbalosti ve všech oblastech života.

Pokud jde o v.19, konstatuje se v něm, čeho lze v bohabojnosti užívat, aniž člověk propadne bláznovství hlupáků (9,7). Peníze byly a napařád jsou klíčem k mnohým potěšením zdejšího života (ale viz výstrahu 1Tm 6,10).

Ve v.20 odhaluje Kazatel moc zla. Upozorňuje, že kletba (jak věřil celý starověk) má velmi konkrétní a reálné důsledky, poněvadž v ní jsou mocné síly, které ji uskutečňují. Okřídlení jsou ve službách těchto sil. (V řecké mytologii srov. jeřáby, jediné a spolehlivé svědky toho, že byl zavražděn básník Ibykos). Varuje před proklínáním panovníka, poněvadž jeho existence zaručovala řád v zemi. Nejde tu však jen o něj, ale

i o 'boháče' (ve v.6 jsme přeložili 'schopní'), kteří zřejmě náležejí ke královu dvořanstvu. Proto je nespokojenému neb utlačovanému připomenuto, aby se nevydával v nebezpečí svými kletbami. Kazatel tím nevede k opatrnictví (s v.4). Na jedné straně odsuzuje mocnáře a pány všeho druhu, není-li prostý člověk před nimi jist, na druhé straně naznačuje, že je jiný způsob než kletba, jak se ubránit takových pánů. Je to Bůh, který dosazuje i sesazuje, dává i odnímá bohatství (Př 21,1 1S 2,7). Místo kletby tedy má nastoupit modlitba, prosba o Boží pomoc a slitování (Př 15,29).

j) Nepolevuj ve svém díle

11,1—8

11

- ¹ Pouštěj svůj chléb po vodě^a,
po mnoha dnech se s ním shledáš.
- ² Rozdej svůj díl mezi sedm, ba i osm,
nevíš, co zlého se na zemi stane.
- ³ Jestliže mraky se naplní,
spustí se na zemi déšť;
jestliže strom padne k jihu či na sever,
zůstane na místě, kam padl.
- ⁴ Kdo příliš dá na vítr, nebude sít,
kdo hledí na mraky, nebude sklízet.
- ⁵ Jako nevíš, jaká je cesta větru,
jak v lůně těhotné vznikají kosti,
tak neznáš dílo Boha,
který to všechno koná.
- ⁶ Rozsévej své símě zrána,
nedopřej svým rukám klidu do večera,
neboť nevíš, zda se zdaří to či ono,
či zda obojí je stejně dobré.
- ⁷ Sladké je světlo
a vidět slunce je milé očím.
- ⁸ I když se člověk dožije mnoha let,
ať se z nich raduje ze všech,
ale na dny^b temnoty ať pamatuje,

^c že jich bude mnoho.

Cokoli přijde, je pomíjivost.

^a tekoucích vodách, V. — ^b časy, V. — ^{c-c} a na mnohé dny, které, až nastanou, ukáží, že (všechno) minulé, V.

(5) J 3,8; : Ž 139,13nn; Kaz 8,17 (8) : Kaz 12,1

¹⁻⁸ Nový oddíl má za společné téma nezajištěnost života. Člověk však přitom nemá utrácet život v nečinnosti, nýbrž má konat svou povinnost. V.1 má ráz přísloví, jeho výklad ovšem skýtá problémy. Odesílat chléb po hladině vod se jeví jako počinání vyloženě nesmyslné. Jenže přísloví se nezabývá racionálním chápáním věci. Ani nejde o to, že chléb sytí, a že tu tedy je dán příkaz pečovat o sycení druhých, byť i ten, kdo tak činí, neměl nejmenší naději, že z toho sám bude mít užitek.

Je ovšem možné srovnat biblickou výzvu i s námětem lidové písně: „Pletla v kytku rozmarýnku... pouštěla ji po voděnce“, kde jde jasně o získání věštby, jak to s dívkou dopadne. Snad je i v pozadí Kazatelových slov narážka na orákulum, nám dnes už nesrozumitelné.

V.2 je podobně problematický. Myslí Kazatel na dobročinné rozdělení podílu (např. dědického) mezi sedm (číslo plnosti!), ba ještě více lidí, a to proto, že se děje na zemi tolik nepředvídaného zla, že člověk může přijít o všechno, co má? Anebo proto, že lze pro různé pohromy přijít o mnoho ne-li o všechno, má člověk rozdělit svůj majetek na množství míst, aby v případě ztráty se mohl aspoň opřít o přátele? Taková opatrnost vyznívá napohled proti smyslu Kázání na hoře: Nepečujte (Mt 6,34), ale nachází oporu v Ježíšově podobnosti o 'nepravém vládaři' (L 16,1—9). Nejistota výkladu pochází z faktu, že číslovky sedm a osm stojí samy bez předmětu, takže se neví, o koho nebo o co jde.

Slova, že strom zůstane ležet tam, kam padne (v.3), mají zdánlivě rys fatalistický, ale to neodpovídá Kazatelově představě svrchovaného Boha. Spíše chtěl zdůraznit, že všechno se děje podle určitého pevného řádu, do něhož nelze zasahovat.

Místo 'strom' je možno přeložit i 'dřevo' (obojí = H. 'éç). To zůstane ležet, kam či jak padne. A měli bychom zase období našich štědrovečerních či novoročních pověr s házením dřeváček za hlavu, aby se zjistilo, půjde-li dívka z domu či neprovdá-li se.

Vítr a deště (v.4) mají sice (zvláště v Palestině) svá období, ale — jako vůbec počasí — mají své posuny, nadměrnost nebo nedostatek. Kdo se řídí jenom jimi, může propást vše. Je nutno odvážně důvěřovat Boží moci, která dá zdar (setí, žatvě, ale i všemu vůbec) i tehdy, kdy vnější podmínky na zdar neukazují. V pozadí je však i zde pradávna praxe věstit z větru a mraků.

V.5 se po obecně platných výpovědích v.3—4 vrací jako ve v.1—2 k oslovení v 2. osobě (tak ještě i v.6). Ukazuje na tajemnost a skrytost Božího jednání a řízení všeho. Všude ve všem převládá Boží vůle a ani objevy meteorologické a anatomicko-gynekologické a jiné nezmenšují údiv nad tajemstvím Božího pořádání veškerého dění. Poněvadž tedy člověk není pánem těchto věcí, má své povinnosti konat s vědomím, že cíl i zdar je jen u Boha.

Podle v.6 je nutno využít každé příležitosti, kterou Bůh dává k práci, jež má nést užitek (setí znázorňuje každé dobré dílo). Poněvadž ne člověk, ale Bůh má vše v moci, volá Bůh člověka k věrnosti v díle; cokoli člověk koná, má konat vždy s největší odpovědností (sr 1K 10,31 Ko 3,17) a nepromarnit příležitost, jež se už nemusí vrátit (Kaz 3).

V.7: Zcela ve smyslu starozákonní radosti ze stvoření, které je 'velmi dobré' (Gn 1,31 sr Kaz 3,11 Ž 104), vyjadřuje Kazatel potěšení, že přes nezajištěnost světa je přece jen milo na světě být a užívat světla a slunce, jež Bůh dal jako fyzické udržovatele života (Gn 1). Kazatel není pesimista ze zásady, ani nepopírá život ve smyslu buddhismu a indických filosofí (Zimmerli). I při vši bídě tvorstva se lze radovat, poněvadž Bůh je Stvořitel.

V.8: Pro radost ze stvoření nesmí člověk na stvoření ulpět. Vše pomíjí. Co však jsou 'dny temnoty'? Sotva šeól čili říše mrtvých; to by odporovalo myšlence soudu Božího, poněvadž on, nikoli šeól bude mít poslední slovo. Spíše podle 12,2 (kde je též řeč o tmě, H. *ch-š-k*) je míněn věk stáří, doba stmívání a tmy nebo doby zkoušek a trápení. To je to, co přichází a přijde. Verš je přípravou na řeč k jinochu, jež následuje. Člověk může užít třeba dlouhých let mládí a životní zralosti v síle, ale — nezemře-li dříve — dojde určitě k mnohým dnům stáří, v nichž se nad jeho životem začne stmívat. Tak Kazatel, věren své myšlence, neopomene při každém záporu uvést klad a při každém kladu připomenout zápor. To brání

zapadat do nečinné nirvány nebo životního hnusu i bezmyšlenkovitě cynické požívačnosti, ale i do iluzionistického optimismu a modlářství práce. Drasticky drásavá Kazatelova otevřenost, která vidí realitu života a světa v nahé syrovosti, ukazuje svou drsnou upřímností na konečné a pravé spočinutí jinde než jen v oblasti 'pod sluncem' v tvorstvu.

k) Pamatuj na Stvořitele 11,9—12,7

⁹ Raduj se, jinochu, ze svého mládí,
užívej pohody ve svém jinošství
a jdi si cestami svého srdce^d,
e za vidinou svých očí.

Věz však, že tě za to všechno
Bůh postaví před soud.

¹⁰ Hoře si ze srdce vyklid'
a drž si od těla zlo,
vždyť mládí a úsvit^f jsou pomíjivé.

2

¹ Pamatuj na svého Stvořitele
ve dnech svého jinošství,
než nastanou zlé dny
a než se dostaví léta, o kterých řekneš:
„Nemám v nich zalíbení“;

² než se zatmí slunce
a světlo, měsíc, hvězdy
a vrátí se po dešti mraky.

³ V ten den se začnou třást strážcové domu
a mužové zdatní se zkrví
a mlečky nechají práce a bude jich málo
a ty, kdo hledí z oken, obestře temnota

⁴ a zavrou se dveře do ulice
a ztiší se hlas mlýnku
a vstávat se bude za šveholu ptactva
a všechny zpěvy^a budou znít přidušeně.

⁵ A člověk^b se bude bát výšek^b
a úrazů^c na cestě;

a rozkvetete mandloň

a^d těžce se povleče^d kobylka

a kapara^e ztratí účinnost^e.

Člověk se vydá do svého věčného domu

a ulicí budou obcházet ti, kdo nařikají

nad mrtvými.

⁶ Pamatuj na svého Stvořitele,
než se přetrhne stříbrný provaz

a^f rozbije se mísa zlatá^f

a džbán se roztrhne nad zřídlem

a kolo u studny se zláme.

⁷ A prach se vrátí do země, kde byl,
a duch se vrátí k Bohu, který jej dal.

^d bezúhonně, O'. — ^e + ale ne, O'. — ^f nerozum, O'; rozkoš, V; mladost, K.

^a dosl. dcery zpěvu (= zpěvačky?); slibosti zpěvu, K. — ^{b-b} (lidé) budou hledět k výšině, O' (nebo: do výše?). — ^c dēs (bude), O' ∞ V. — ^{d-d} ztuční, O' V. — ^{e-e} se rozptýlí (= odkvete?), O' V. — ^{f-f} rozvine se zlatá stuha, V.

(9) Kaz 12,14

(12,1) : Př 22,6 Kaz 11,8 (5) : Jb 17,13; : Jr 9,16n (= 17n K)

(7) Gn 2,7 3,19 : Jb 34,15 Ž 103,14 Kaz 3,20

^{11,9n} Kazatel přichází k závěru svého napomínání a oslovuje poprvé výslovně jinocha, i když ho i dříve patrně měl na mysli. Ačkoli mládí má také své smutky a strasti, má přece nesporné půvaby a Kazatel nechce ani na chvíli škarohlídsky a asketicky jimi pohrdat. Je možné a je dobré radovat se ve svém jinošství. Ono má srdce a způsob vidění, který patří právě jen jemu; je tedy otevřeno pro věci, pro něž pozdější věk života tak otevřen nebývá; proto je dovoleno využívat toho, dokud je k tomu čas dán, dříve než přijde stáří. Vše má přece svůj čas (k. 3). Nikdo tedy nemá právo potlačovat výsady jinošství. Avšak na rozdíl např. od Ptahhotepovy nauky, v starověkém Egyptě velmi proslulé, radící veselit se a nekrátit dobu zábavy, ví Kazatel, že veselí mladosti nesmí být samoúčelné ani propadnout rozkošnictví. I nad mládím je totiž jistota Božího soudu.

Bůh je soudce, který odsuzuje a odsoudí zneužití svých darů. Ale Bůh jako dárce také štědře dovoluje radostně užívat svých darů, jež jsou dobré. Proto srdce uvnitř i tělo vně mohou

a mají být prosty všech trapností, tj. svědčit o vděčném přijímání Boží dobroty. Protiklady 'dobro' (pohoda) a 'zlo' nejsou asi uvedeny náhodně a naznačují nejen to, co je příjemné a nepříjemné, ale i to, co je podle Boha a proti Bohu. Jediný Bůh je neproměnný. 'Mládí' a 'úsvit' života (= *šacharút*; někteří překládají černost, totiž vlasů — podle téhož kořene *š-čh-r* = čerň) nemají samy v sobě poslední hodnotu. Pominou jak vánek a proto, mladíku, těš se sice z nich, ale nebuduj na nich. Řeč o Božím soudu je tedy spolu s obdobnými výpověďmi v další kapitole vrcholem knihy a dodává smysl všemu, co bylo v knize řečeno; je hlediskem, z něhož nutno na knihu hledět.

^{12,1} Následuje napomenutí zásadního významu, poněvadž ukazuje, co má být vlastním obsahem jinošského věku: pamatovat na Stvořitele.

Někteří navrhuji číst místo slov 'tvého Stvořitele' (H. *bóre'eká*) 'tvou studnu' (*b'e'reká*) nebo 'tvou jámu' (tvůj hrob) (H. *bóre'eká*) (viz BH), což je zcela nedoložené a násilné; znamená to přisuzovat Kazateli snahu vyhnout se všemožně zmínce o Bohu a umožňuje to činit z něho pouhého hédonistu — což svědčí jen o libovůli, s jakou někteří exegeti zacházejí s textem.

Ačkoli se výraz *b-r-*' (= stvořiti) vyskytuje v této knize jen zde, přece Kazatel zná Boha jako Učinitele (sr 7,29 11,5 aj.) a výraz Stvořitel shrnuje dosavadní výpovědi o něm. Všude a ve všem panuje samá vratkost a nezaručenost. Nemá-li se člověk stát obětí vlastní křečovitosti, která končí v propadlišti nesmyslna, zbývá mu jediné východisko, totiž upnout se cele na Boha Stvořitele. Jenom Bůh Stvořitel je záruka toho, že on, který sám činí všechno (3,11), má v moci i hrozivou vratkost a pomíjivost všeho a ukáže se jako Svrchovaný, před nímž se octne duch každého člověka (12,7). Na zásadní napomenutí se pak váží tři odůvodňující výpovědi (vv. 1.2.6), uvedené vždy výrazem 'než'. Na rozdíl od běžného přesvědčení, že je vždy dost času pamatovat na Boha, přikazuje Kazatel: pamatovat naň už v mládí, nežli nastanou zlé dny a léta, jež se člověku nelíbí, totiž stáří. Dny zla jsou dny všeho, co ztrpčuje život.

²⁻⁵ Druhé 'než' uvozuje další, a to obsírnou připomínku. Je to podle obecného mínění přirovnání a alegorie stáří. Jako v přírodě přijde období, kdy mraky zastrou ve dne slunce a denní světlo i v noci měsíc a hvězdy a sotva přestane pršet,

hned se kupí další mračna, tak přijde člověku doba stáří, kdy se mu nad životem stmívá. Kazatelova slova dobře zapadají do slov proroka (sr Iz 60,19), neboť mizící světlo slunce atd. činí místo Hospodinu jako Světlu a Slunci (Zj 21,23). Proto byla také na místě připomínka Stvořitele ve v.1. V zatmění slunce a měsíce je také náznak soudu dne Hospodinova, dne temnosti a mračna (Am 5,18 Sf 1,14—18). Takové náznaky známé z výroků o dni soudu jsou obsaženy i v dalším líčení (od v.3): roztřesenost strážců, zkřivenost zdatných, motiv mletí (sr Mt 24,41), strach, zděšení, kobylka, pláč, i když souhrn nečiní dojem, že by šlo jen o líčení vlastního dne soudu. Je tu alegorie (nebo přirovnání), jež chce zobrazit tíhu stáří.

Slovní výbava z oblasti soudu však silně napovídá, že Kazatel má při líčení lidského stáří na mysli vskutku také Boží soud, o kterém mluvil v 11,9. Ne náhodou uvádí projevy stáří slovy 'v ten den', což má blízko k časovému označení dne soudu (sr Am 2,16). Ale: třesoucí se strážci domu jsou paže, jež se chvějí starobou, křivící se zdatní mužové jsou zchromlé nohy, jež kdysi zdatně pochodovaly, a nyní jsou unaveny, a nemnohé mlečky jsou zuby, pokud ještě zbývají vůbec; postavy, vyhlížející z oken jsou zesláblé oči. Dveře do ulice jsou možná vyseptalé rty, možná špatně slyšící uši při současně vyseptalosti řeči (hlas mlýna).

Obtížná je druhá část v.4. Stařec pro špatné spaní vstává hned při kuropení; anebo je míněn hlas, který se stařecky zvyšuje jako vysoké ptačí cvrlikání, ale přitom se 'dcery zpěvu' (tak doslovně, v našem překladu jen: zpěvy), nejasno, zda zpěvačky, ptáci nebo zvuky či ozvěny zpěvu, utlumí. Prostě snad hlas stařecky zalehne, ztichne.

Výraz 'dcery zpěvu' je sice dobře hebrejský, ale nejistý významem: označuje buď zpěvačky nebo něco, co je výsledkem zpívání. Rabínská teologie mluvila o 'dceři hlasu' (*bat qól*) jako o jediném přímém spojení světa nebeského se zemským po skončení prorockého období (Grundmann, 32).

V.5 pokračuje nejprve líčením strachu starých lidí z chůze do kopce (výšky) neb i závratí z výšky (Segert) a přímo zděšení z každé cesty, kterou mají před sebou; o eschatologických náповěďích viz výše. Další tři řádky znamenají další potíže ve výkladu. Je mnoho alegorických výkladů těchto řádků; bílý květ mandloně, ale i kapary připomíná bílý vlas kmetů, vlekoucí se kobylka těžký krok starých lidí, kapara (H. *abij-*

jóna] sloužící jako chutové dráždidlo je obrazem žádosti, která již přestává (tak i Kv), atp. Jiný výklad tu vidí obrazy z přírody v Palestině v době jara a léta (Hertzberg): kvete mandloň, objevuje se kobylka, poupata kapary pučí, a to vše tvoří kontrast rozkvetlé přírody a umírajícího starce.

Člověk (H. *'ādām*) je označen jako 'zemák' tvor ze země (H. *'ādāmā*). Stárím se z něho stává nejednou otrěsně žalostná troska. Vše musí pak opustit a odcházet do „svého věčného domu“. Z Egypta je známo, že tento výraz označuje hrob. Snad je tu myšlenka: člověku je pro všechno jeho budoucí posmrtný věk přiděleno 'obydlí', které bude patřit právě jen jemu. Je to mlčenlivý náznak novozákonních věčných příbytků mnohých, předem připravených (J 14,2n)? Podle staroorientálních obyčejů chodí a obcházejí u domu zemřelého najatí nebo i nabízející se smuteční naříkači. Jejich úloha byla odpuzovat hlasitým nářkem a povykem demony, kteří se zdržovali podle víry dávných Orientálců v blízkosti mrtvých, případně usmířit ducha zemřelého, aby neublížoval živým, když mu nářkem naznačují svůj žal.

⁶ⁿ Veršem 6. začíná třetí 'než', které uvádí — jak se zdá — líčení smrti zase básnický podmanivě, avšak obtížně pro porozumění, zvláště v začátku verše. Stříbro tu figuruje jako kov chladného měsíce a znak stáří, zlato jako kov slunce a tedy života. Tyto prvky jsou vpojeny do obrazu čerpání vody a jsou předvedeny jako pomíjivé. To platí i o roztržitém džbánku a prasklém okovu nebo čerpacím kolu, jež je spojeno provazem se džberem nad studnou, vlastně jímkou, cisternou (H. *bór*). Celek chce navodit představu studny, z níž bylo potřebí přestat čerpat vodu nutnou pro život; nastala smrt.

Závěrečný akord v.7 vyvrcholuje celou výpověď a odhaluje cíl, k němuž člověk dochází. Verš ukazuje výraznou souvislost s Gn 2,7 a Ž 104,29n. Člověk je stvořen v podstatě z týchž látek, z kterých se skládá nejen tělo zvířat, ale i rostlin, takže sdílí po té stránce stejný úděl se zvířenou i květenou (sr Iz 40,6nn): stává se součástí prsti, rozkládá se a splývá s hlínou. To napověděl Kazatel 'bez obalu' už v 3,19nn a navazuje tím na Gn 3,19.

'Duch' znamená často dech, oživující princip, život v člověku nebo zvířeti, tedy něco hodně obecného. V přírodě to je vítr (H. také = *rúach*). Na tomto místě však, kde se mluví o jeho návratu k Bohu, označuje něco docela osobního, vlastní

podstatu člověka. Nejde ovšem ani zde o Ducha Božího, i když byl Bohem člověku vdechnut. Není to 'duch' dobrý sám o sobě. Dostaví se k Bohu jako k soudci. V tom je konec koloběhu věcí. Nekonečný, cyklický návrat času, typický pro myšlení starého Orientu, neexistuje. Vyvozuje-li Ježíš z Božího sebeoznačení (Mt 22,29—32 Ex 3,15), že Bůh je Bůh živých a tedy že vzkříšení a (věčný) život jest, pak i Kaz 12,7 ukazuje věřícímu k jistotě života po smrti.

5. EPILOG

12,8—14

^{8g} **Pomíjivost, samá pomíjivost^g, řekl Kazatel, všechno pomíjí.**

⁹ **Zbývá jen dodat, že Kazatel byl moudrý, lid stále poznání vyučoval;**

^h **přemýšlelⁱ a bádal a složil^h přísloví mnohá.**

¹⁰ **Kazatel se snažil najít výstižná slova; tak bylo zapsáno, co je pravé, slova pravdy.**

¹¹ **Slova moudrých jsou jako bodce, jako vbité hřeby jsou slova sběratelůⁱ, pastýřem jediným proslovená.**

^{12k} **Nadto pak zbývá, synu můj, říci: Přijmi poučení^k!**

Spisování mnoha knih nebere konce a mnohé hloubání unaví tělo.

¹³ **Závěr všeho, co jsi slyšel: Boha se boj a jeho přikázání zachovávej; na tom u člověka všechno závisí.**

¹⁴ **Veškeré dílo Bůh postaví před soud, i vše, co je utajeno, ať dobré či zlé.**

^{g-g} sr k. 1 p. b-b. — ^{h-h} a ucho (< 'ozřen místo 'izzén, H. > přemýšlel) bude poslušně sledovat, O'. — ⁱ vyprávěl, co dělal, V. — ^{k-k} Nadto, můj synu, víc nežádej, V.

(8) // Kaz 1,2 (11) : Iz 22,23 (12) : Kaz 1,18 (13) Dt 6,2 : Kaz 5,6 (= 7 K) (14) Kaz 3,17 11,9; Ř 2,16 2K 5,10

⁸Ještě jednou, už naposledy, zazní návratný motiv „Pomíjivost, samá pomíjivost“ (sr 1,2). Souvislost naznačuje, že celá kniha byla psána a míněna jako vyučující napomenutí pro mladé lidi vždy snadno soustředěné k povrchu a líbivostem světa. Právě proto je nutná připomínka: Jediný nepomíjivý je Bůh. Proto pamatuj na Stvořitele, neboť jinak je pod sluncem vše jen „pomíjivost, samá pomíjivost“ jak rosný opar. Nelze přehlédnout záměrnou souvislost knihy Kaz s Gn 3—4; člověk je prach a pomíjivost a syn prvního člověka má jméno Pomíjivost (Hebel [= Abel], Gn 4,2). Tak Kazatel s řezavě neústupnou střízlivostí ničí každé i sebeletmější spočinutí v čemkoli na světě jakoby v poslední jistotě života. Není na světě nic, pranic, več by člověk mohl a měl skládat svou naději (Jr 17,5). Toto radikální znehodnocení a znicotnění všech hodnot světa, jakmile by chtěly zastiňovat výhled a myšlenku na Stvořitele, je jedinečný přínos knihy Kazatel: I kdyby ses stokrát mohl radovat, nevíš z čeho v životě, všechno je nesmysl a tisíckrát nesmysl, zapomeneš-li při tom na Boha Stvořitele. Jen o Bohu jediném Kazatel ví, že nepodléhá změnám; jeho je nutno ctít s bázní (3,14 5,6 [= 7 K] 8,12n 12,13).

⁹⁻¹¹Slova 'Zbývá dodat' (v. 9 sr 12) jsou pokládána za doklad, že vlastní dílo Kazatele končí ve v.8, kdežto ostatní je už dodatek jeho žáka nebo žáků, poněvadž mluví o Kazateli v 3. osobě. Nelze sice toto tvrzení odmítnout s určitostí, ale lze zcela dobře zůstat při jednom autorství knihy. Kazatel vystupuje sám sice v 1. osobě, ale s odvoláním na 'syna Davidova' (1,1). Autor je tedy mudřec, který se označuje za Davidova syna (sr PŘ 1,1 a Pís 1,1), což byl Šalomoun. Jeho učení chce být šalomounovské. Ukazuje úlohu 'moudrého': stát uprostřed lidu jako jeho učitel; myslit, bádat, zapisovat, skládat výsledky svého rozvažování.

Charakteristiku Kazatele dodává autor proto, aby podepřel obsah knihy: kniha není výtvar libovůle, ale pečlivého rozvažování, které se obrací k lidu, a pochází z linie Davidovy, k němuž mluvil Bůh (sr L 1,1—4 Sk 1,1n Zj 22,18n.) Nejde tedy o sebechválu, ale o vyjádření autority řečeného. V jeho slovech je výstižnost (*chéfəç*), v níž je spojena přítomnost se správností, přímostí (*jošər*), která mluví poctivě a bez záludnosti, a pravdivost (*'mət*), v níž jsou spolehlivost, stálost,

věrnost a pravda absolutní. V. 11 přirovnává slova moudrých (mudrců) k bodcům (dlouhým tyčím s kovovým ostnem na pobízení a usměrňování dobytka ve spřežení a v práci); tak pobízejí a usměrňují člověka. Vyznačují se tak jistou pevností a pádnou pravdivostí, že jimi nelze pohnout jako vbitými hřebíky, které nepohnutelně vězí na svém místě, anebo kůly, zpevňujícími hráz, terasu, stavbu. Výroky moudrosti vydal jediný pastýř, jímž je snad míněn sám Bůh (Ž 23,1). Tím by kniha Kazatel byla hodnocena jako spis inspirovaný přímo Bohem. Podle jiných výkladů je pastýřem míněn Šalomoun (TOB). Tím by byla zdůrazněna jednota celé knihy (sr 1,1), snad ohlasem na námitky, které se ozývaly proti kanonizování Kazatele synodou v Jamnii.

¹²⁻¹⁴K začátku v.12 sr vk v.9. Jde o (další?) doslov, napsaný podle rozšířeného mínění dalším epilogistou. Ve skutečnosti i on tvoří plnou součást celé knihy. K předešlým vývodům chce přidat ještě výstrahu. V. 9—11 totiž nabádají zamýšlet se vážně nad slovy Kazatelovými, v.12—14 pak vymezují toto zamýšlení tak, aby neupadlo do samoúčelného ostrovtipného spekulování, které má radost jen z vymýšlení nových, ale neužitečných myšlenkových konstrukcí. Podle způsobu moudrostní literatury je osloven syn (sr PŘ 1,8.10 2,1 3,1 atd.) jako ten, který má moudrost převzít a v ní pokračovat. Ať si však přitom dá pozor: ať se nepokládá za mudrce už tím, že jen napíše další knihu a bude bezcenně dumat a hloubat (H. *lahag* = hloubání, se vyskytuje jen na tomto místě). Napsáno bylo už mnoho (a ač se i nadále psát musí, tedy pro užitek); a je-li tělo (tzn. člověk) syceno nekončícími spekulacemi, unaví se.

V. 13 přináší závěrečné shrnutí všeho, co v knize bylo řečeno a co platí proti neplodnému filozofování: bát se Boha (zcela ve smyslu celé knihy; sr např. 8,12), tj. mít ho za nejvyššího Pána se svrchovanou uctivostí, poněvadž jeho slovo bude mít poslední a rozhodující váhu a platnost nad člověkem; a tedy zachovávat Boží přikázání. Snad právě pro tento důraz na dodržování Zákona se stala kniha Kazatel součástí četby při slavnosti stánků přípravou na vítání Nového roku (sr Úvod).

Má-li člověk být celým člověkem — kdokoli — nemůže dojít smyslu života a dospět k životu jinak, než plnou orientací života k Bohu. Ztrácet ho s očí znamená pozbývat své lidství. Bůh je poslední autorita, Pán a Soudce. On zná i to,

co je skryto, odhalí a bude soudit všechno (1K 3,11—15. 2K 5,10). Žádný člověk mu se svým dílem neuprchne, neskryje se a nic nezatají. Toto vědomí má člověka ustavičně provázet ve všem, co prožívá v mládí i stáří, ve všem příjemném i odpor-
ném, v dobrém i zlém.

Kniha Kazatel zdůrazňuje naprostou Boží výlučnost (ne-
jmenuje Boha nikdy Hospodinem), v níž předurčil vše, i lid-
skou nicotnost a potřebu přijímat celý život a vše v něm od
něho. S ledovou chladností a řezavou důsledností připomíná,
že člověk není nic a nemůže nic. Kazatel nepoukazuje na Boží
slitování, ani moc modlitby, jež by hnula Božím milosrden-
stvím. Člověk se nemůže spoléhat ani na svou moudrost. Ve
všem ční nad člověkem jistota Božího soudu. Bohem stvořený
svět a život je bez Boha nerozřešitelnou záhadou, v níž se
člověk nemůže vyznat. Rozřešení této záhady ponechal Bůh
výlučně sám pro sebe — a nakonec je odhaluje v Kristu (Ko
2,3). Svědectví o lidské nicotnosti a Božím soudu by ovšem
vedlo k zoufalství, kdyby Kazatel nepřiváděl při všem ke
zvláštní radostnosti zdánlivě protismyslné. Právě ta nadějnost
proti vší beznaději je svědectvím o tom, že za lidskou nicotou
a v Božím soudu se skrývá tajemství Boží milosti.

PÍSEŇ

ÚVOD

*PÍSEŇ je sbírkou 'milostných' písní z různých dob. Jazykově
rozbor prokazuje u některých původ z období perského až hele-
nistického (5.—3. stol. př. Kr.), zatímco různé archaismy slov-
níkové a frazeologické by spíše odpovídaly době starší, do-
konce snad Šalomounově (např. 3,6—11). Jiné prvky ukazují
na prostředí severoizraelské, jiné zase na prostředí judské.
Jaký byl tedy záměr vytvořit z tak různorodých částí jednotný
celek? A proč byla skladba přijata do starozákonního kánonu?
Víme, že ještě po její kanonizaci r. 90 po Kr. byly o ni vedeny
spory a že bývala oblíbenou písní při různých nevázaných
zábavách. Koncem 1. stol. po Kr. musel se jí proto rozhodným
způsobem zastat rabbi Akiba, který později za Bar-kochbova
povstání (r. 135) zahynul mučednickou smrtí rukou Římanů.
Od 5. stol. po Kr. je četba Písně doložena jako sváteční četba
o židovských velikonocích.*

*O výklad Písně se ve všech dobách vedly spory; ty nejsou
rozhodnuty dodnes. V podstatě jde o dvojí pojetí: sakrální
a profánní. A obojí se dá ještě rozdělit do dvou skupin. Celkem
se tedy setkáváme se čtverým výkladem:*

*a) alegorickým: Tento výklad, který je doložen přinej-
menším od 1. století po Kr., umožnil přijetí Písně mezi kano-
nické spisy na synodě v Jabně (Jamnii) r. 90 po Kr. Vztah
Milého a Milé je chápán obrazně jako vztah Hospodina k Izraeli.
Křesťané jej přenesli na vztah Krista k církvi (sr Ef 5,25—28).
Jsou tu ovšem možné i jiné závěry s důrazem více historickým
nebo mystickým. Myslelo se např. na setkání Izraele s něja-
kým jiným národem, nebo na pokus zbytků deseti severo-
izraelských kmenů spojit se po zániku severního království
(r. 721) s Judou a na nepřátelský postoj judských 'bratří',
popř. na setkání Hospodina s věrnými vyznavači po zajetí*